

Cartografia arqueològica i epigràfica de la *Barcino* altimperial (Segles I a.C. - III d.C.)

Andrea Moya García (20033764)

Treball de Final de Grau d'Arqueologia

Arqueologia clàssica i antiguitat tardana

Tutor: Dr. Antonio José Aguilera Martín

Curs 2019/2020

Resum

Amb el següent treball es vol mostrar, mitjançant l'elaboració d'una síntesi cartogràfica comentada, com estava configurada la *Barcino* d'època altimperial a nivell urbanístic. A partir de la plasmació sobre una sèrie de mapes de les restes arqueològiques documentades i de determinades fonts epigràfiques, es podrà obtenir una imatge general de com estava organitzada la colònia durant aquests tres segles d'esplendor de l'Imperi. Tot i que es tracta d'una fotografia parcial, futurs estudis i noves troballes arqueològiques han de permetre anar completant aquesta sèrie de mapes que s'ha elaborat amb motiu d'aquest treball de recerca.

Paraules claus: *Barcino*, Epigrafia, Urbanisme, Arqueologia, Cartografia

Abstract

The next research work wants to show, through a commented cartographic summary, how the urbanism of Barcino of the roman high-imperial period was configured. With set of maps of documented archaeological remains and a few epigraphic sources, it will be able to get a generical image how the colony was configured during the three glory centuries of Empire. Although it is a partial photography, futures investigations and new archaeological findings will be able to complete this set of maps that has been elaborated for this research work.

Keywords: *Barcino*, Epigraphy, Urbanism, Archaeology, Cartography

Índex

1. Objectius	3
2. Introducció	3
2.1. La ciutat dins els marc històric de l'Antiguitat	3
2.2. L'urbanisme romà i la seva plasmació a <i>Hispania</i>	4
2.3. La importància de l'epigrafia a les ciutats	6
3. Organització administrativa a Hispania	10
3.1. L'organització provincial des del segle I fins el III d.C.	10
3.2. L'organització política i territorial de la <i>Hispania Citerior</i>	11
3.3. L'organització municipal	14
4. Contextualització urbanística i epigràfica de <i>Barcino</i>	18
4.1. Aclariments metodològics	18
4.2. Cartografia i descripció de les restes arqueològiques i epigràfiques	19
4.2.1. Segles I a.C. - I d.C.	19
4.2.2. Segle II d.C.	30
4.2.3. Segle III d.C.	39
5. Conclusions	47
6. Bibliografia / Webgrafia	49
6.1. Bibliografia	49
6.2. Webgrafia	52
7. Annexos	53
7.1. Epígrafs contextualitzats	53
7.1.1. Segles I a.C. – I d.C.	53
7.1.2. Segle II d.C.	56

1. Objectius

El següent treball consisteix en l'anàlisi de les restes arqueològiques i epigràfiques en context de la colònia de *Barcino* durant els segles I a.C. – III d.C., a partir d'elaboració d'una sèrie de mapes. És cert que aquesta perspectiva d'anàlisi ja existeix, i es va actualitzant, però sovint separant la part arqueològica de l'epigràfica. Així, aquest treball el que vol aconseguir és visualitzar-ho tot en conjunt i donar una descripció de tots els elements. El resultat final pretén aconseguir una imatge de la colònia a través de les restes localitzades i mostrar com quedaria articulada.

La metodologia que s'aplica consisteix en la realització de mapes dels diferents segles, posteriorment desglossats en un altre apartat, tenint diferenciades tant les restes arqueològiques com els epígrafs. Pot semblar una mica pretensions fer aquestes divisions cronològiques tan amples, ja que hi ha elements que se solapen entre un segle i un altre. Amb la posterior redacció de cada mapa queda aclarida entre quins segles queden emmarcats aquests elements.

La font primària que s'ha fet servir per l'elaboració dels mapes és la *Carta Arqueològica de Barcelona* la qual, per no resultat repetitiu, no serà citada cada cop que s'extreguin dades específiques (se sobreentén que la majoria de les referències són extretes d'aquesta pàgina). Per a l'epigrafia, l'obra de referència de la qual s'extraurà tota la informació que es citi en el treball serà el volum IV de l'obra *Inscriptions romaines de Catalogne. Barcino* (Fabre, Mayer, Rodà 1997 = *IRC IV*). La resta de fonts d'informació (articles, monografies...) sí que queden referenciades en els paràgrafs corresponents.

2. Introducció

2.1. La ciutat dins el marc històric de l'Antiguitat

A través de la seva obra *La cité Antique*, Fustel De Coulanges exposava que una ciutat era una realitat de naturalesa social i jurídica en què la població era el factor principal, i la qual havia d'estar ben articulada i diferenciada. A més era essencial tenir formes de poder estructurades i beneficiades de l'àmbit econòmic i comercial. La població el que acabava aconseguint era un territori modificat a partir de les seves necessitats econòmiques, polítiques i socials, cosa que s'acabava plasmant a través del nucli de població (De Coulanges 1864, 150 i ss.).

La ciutat fixava els centres d'acció en funció de les seves exigències, entre les quals destaquen la producció d'excedents per evitar les activitats de subsistència a la vegada que s'intentaven obtenir beneficis comercials, tant de manera interna com externa. En aquest aspecte econòmic s'havien de tenir en compte els criteris de comunicació per sobre de la ubicació més directa de les zones de producció. L'historiador francès recalca que la ciutat era un centre neuràlgic on destacava l'aspecte religiós sent el factor en el qual la població es recolza per poder sentir-se protegida (De Coulanges 1864, 138-143).

Renfrew expressa el terme *urbanisme de conquesta i imperi*, el qual implica que les ciutats que es troben en un mateix territori i que pertanyen a un mateix període de temps presenten similituds molt marcades entre elles. En aquest cas el que interessa és l'aspecte dins el marc de la conquesta exterior al territori més proper. Aquest tipus d'urbanisme expressa un poder centralitzat, el qual evidència les seves necessitats d'autoritat conquistadores així com les formes administratives que imposa. Un clar exemple són les províncies romanes, les quals va ser noves fundacions tot i trobar-se en territoris on ja hi havia una ocupació anterior des de l'edat del ferro (Renfrew 2008, 29 i ss.).

2.2. L'urbanisme romà i la seva plasmació a *Hispania*

L'urbanisme que mostrava Ibèria abans de la conquesta de Roma es caracteritzava per moltes diferències internes a causa de la diversitat de grups de població en el territori. Aquest procés de canvi estructural cap a la uniformització va propiciar que durant el procés d'ocupació romana fins "la proclamació" d'August, la potència pogués aprofitar el substrate urbanístic ja existent, intensificant o reduint aquesta dinàmica de canvis a través dels seus propis interessos.

La península Ibèrica va suposar per a Roma una forma de control a partir de la improvisació, a través del domini militar i aprenent a aprofitar les estructures organitzatives ja existents. El desenvolupament urbanístic romanitzat que es va dur a terme a tota la zona del sud peninsular i del Mediterrani va ser més molt més sòlida gràcies al fet que eren zones políticament més desenvolupades que la resta de territori (Bendala 2009, 35).

La primera ocupació romana es va configurar des de la zona sud fins a la zona nord-est donant lloc a les dues províncies principals: la *Hispania Citerior* i la *Hispania*

Vlterior, que van suposar una base logística i militar de la conquesta cap a la resta de la Península, les quals es van caracteritzar per la seva ocupació dificultosa a conseqüència de les grans reformes estructurals que es van dur a terme.

L'estructuració urbanística a Hispania per part de Roma es va implantar a través de diferents vies, una era l'aprofitament de les estructures d'habitats anteriors en les quals es donava una reformulació organitzativa per semblar-se a les pròpies, i que ja existien en altres territoris conquerits. Amb la integració d'aquesta nova organització el que normalment s'acabava configurant era el que s'anomena una *dipolis*. Aquest tipus de configuració suposa la creació d'un nou nucli, adjacent o molt proper, al ja existent de manera que s'aprofitava el factor estratègic i econòmic que l'acompanyava. Altres formules van ser el potenciament de les noves ciutats a partir de centres ja existents, o la fundació de ciutats *ex novo*. Aquests tres criteris es decidien segons les necessitats polítiques-econòmiques durant el moment de la conquesta: durant els primers moments es donaria una implantació més definida cap a la primera via però a mesura que la conquesta anava avançant, la intervenció era més profunda.

Respecte a les zones d'Hispania menys polititzades la via que van utilitzar els romans sobre de la reformulació a partir de les estructures anteriors va ser nul·la perquè la trama urbana era pràcticament inexistente. Un fet que es donaria a terme seria la segona via, el fet de donar una visualització de les ciutats a partir de l'aglutinació de centres ja existents.

També es donaria una espècie de flexibilitat a l'hora de poder aplicar la idea de *ciuitas*, ja que a la Hispània interior i en la zona del nord/nord-oest es van produir unes consolidacions a partir dels sistemes d'organització propis de la zona, o inclús es donava una convivència de *castris* segons els antics patrons d'assentament aliens a la vida urbana (Bendala 2009, 35-36).

El que s'ha de tenir present és que l'exèrcit va jugar un paper important en tot el que va suposar la consolidació de nuclis urbans a partir de l'establiment anterior de campaments, o a través dels veterans com a base de la *deductio* de molts centres, com podrien ser *Augusta Emerita* i *Caesar Augusta*, dos fundacions concebudes com a punts estratègics i zona d'integració social i territorial entre les terres més i menys urbanitzades (Bendala 2009, 42).

Com és àmpliament conegut, Ciceró expressava que la ciutat era la màxima expressió de la civilització romana, cosa que donaria lloc que finals de la República i durant l'Imperi s'expandís el concepte de la ciutat com una unitat homogeneïtzadora de l'Imperi romà (Jordán 2009, 126).

L'arquitectura a la ciutat de Roma va ser impulsada seguint la creació d'un nou món que substituís les altres formes territorials. Aquesta integració entre urbanisme i societat donaria lloc a una identificació entre la mateixa cultura i el paisatge antropitzat (Bendala 2009, 42), i seria en aquest sentit que els edificis i la conservació de tot el conjunt derivarien en una bona imatge de l'Imperi. La ciutat s'acabaria convertint en un organisme viu de manera que el passat no suposava la decadència, sinó que mostra una memòria plena de prestigi (Jordán 2009, 127).

2.3. La importància de l'epigrafia a les ciutats

Segons Andreu Pintado, l'epigrafia hauria configurat una part molt important a l'hora de poder formalitzar la romanització en tots els territoris conquerits. L'hàbit epigràfic hauria sigut un procés de globalització a partir del qual es formaria una comunitat identificada culturalment, mostrant relativament poca diferència entre l'Orient romà i la part hispànica. Tot i aquestes similituds, a conseqüència de les preferències poblacionals, a través de la seva extracció social i cultural, es donarien uns usos epigràfics diferents segons la zona geogràfica.

Les ciutats romanes es caracteritzaven per ser nuclis que podien ser llegits gràcies al desenvolupament de l'escriptura en l'àmbit públic i privat. Tot i això es necessitava que la població estigues alfabetitzada, aspecte no gaire freqüent. És en aquest aspecte que August va idear un sistema de normes no escrites, a través d'abreviacions, que permetia que el missatge principal de qualsevol text epigràfic pogués ser entès per tothom. D'aquesta manera els textos codificats es convertien en part de la trama urbana aconseguint que la població els acabés reconeixent de manera natural. En última instància el que es volia aconseguir era la capacitat de reconèixer les lletres capitals, de manera que s'acabava necessitant una lleu alfabetització de la població (Jordán 2009, 126).

A través del seu marc ideològic, Roma va desenvolupar en les diverses ciutats espais en què la societat pogués estar representada. L'ús epigràfic dins l'espai depenia del seu administrador, per exemple els espais públics com els fòrums, carrers, pòrtics o

monuments civils i religiosos que pertanyien a l'*ordo decurionum*. Era necessària la seva autorització per poder establir un monument epigràfic en un d'aquests espais.

L'elecció del lloc on s'ubicava l'epígraf era definida per una funció simbòlica o funcional, o ambdues, a més d'estar relacionada amb el nivell social de la persona i el missatge que volia transmetre. L'*ordo decurionum*, no era omnipresent, això implicava que la seva acció estigués limitada per les disposicions legislatives que donava Roma (Jordán 2009,127).

Moltes de les estàtues disposades acabaven obtenint un caràcter perpetu donant lloc a que els hereus haguessin de mantenir-les i preservar-les. Els hereus tenien un paper important dins el manteniment de l'epígraf perquè es necessitava el seu consentiment legal per poder extreure'l. Aquesta conseqüència legal va donar lloc a que no hi hagués una renovació estatuària, arribant al punt que el monument no s'extreia fins a l'amortització definitiva del lloc (Jordán 2009, 128).

Com s'ha mencionat anteriorment els epígrafs es disposaven en diferents llocs de l'espai públic. Començant pel fòrum, tot i que aquest era un dels espais més importants, això no implicava que hagués d'estar ocupat per monuments. Normalment la disposició s'estructurava de forma perimetral, de manera que la part interior quedava lliure, fent que els monuments s'estenguessin cap als pòrtics. Però seria a partir del segle IV d.C. que es començaria a també ocupar aquest espai. La importància de deixar la part interior lliure queda plasmada fins i tot en una inscripció de *Cirta/Constantina*, en la qual s'informa que la retirada dels monuments es produïa per tal que el camí cap al fòrum no fos angost (Jordán 2009, 130).

Les inscripcions que es trobaven al fòrum eren de diferent naturalesa, entre les quals destaquen les que estarien destinades a la commemoració de la seva construcció, la qual solia ser assumida per part de l'emperador o per la mateixa ciutat. En algunes ocasions també es procedia a una donació parcial o completa per part d'un evergeta. D'aquesta última menció s'han conservat vuit inscripcions a la Península Ibèrica, tot i que s'ha de tenir en compte que les al·lusions dels evergetes no són cap al fòrum principal sinó que cap a una plaça secundària (Jordán 2009, 130). També es podien conservar homenatges cap als patrons de les ciutats i membres destacats de la societat. D'aquests primers la dedicació mostrava la importància de la ciutat. En referència a les províncies hispanes, aquest honor de dedicar epígrafs va ser donat en un primer moment va ser donat

per l'emperador i els senadors, encara que a l'any 11 d.C. August va regular les estàtues que rebien els senadors, de manera que el governador no podia rebre cap honor durant l'exercici de les seves funcions i fins que no haguessin transcorregut seixanta dies de la seva finalització. Posteriorment, l'any 62 d.C. es va prohibir a les províncies donar les gràcies davant el Senat pel treball d'un determinat governador. Finalment, a partir de Tiberi, els emperadors van renunciar al patronatge de les ciutats (Jordán 2009, 132).

Pel que fa a la basílica, aquesta estava estretament connectada amb el fòrum, de manera que durant el regnat d'August tindria un increment en la composició urbanística. Les inscripcions en aquest edifici depenien de la procedència del promotor de l'epígraf. En cas que es tractes d'una construcció feta amb capital privat era el propi evergeta qui escollia inicialment el programa epigràfic. Aquest edifici també podria rebre inscripcions d'altres tipologies, com podien ser les vinculades als *Augustalia*, els quals s'identificaven amb estàtues. També es localitzaven epígrafs als mosaics que identificarien a les diferents sales. Fins i tot es documentarien epígrafs pertanyents a la reparació del mateix edifici. El caràcter públic de la basílica servia per poder commemorar, igual que succeïa amb el fòrum, emperadors, patrons i personatges il·lustres (Jordán 2009, 132).

Un altre edifici era la cúria, la qual en ser una zona de reunió del senat local tenia unes inscripcions que anaven dirigides a un públic molt concret. Normalment el lloc on es localitzarien seria la façana, tot i que si s'intentava imitar un temple, es podrien trobar en una cornisa o un arquitrau. Excepte en la sala de reunions on es localitzaven les edícules que contenien les imatges, la resta de les sales podien conformar-se amb estàtues, o dedicades als decurions o per homenatjar l'emperador (Jordán 2009, 133).

Finalment, els temples suposaven l'aglomeració de públic de forma constant de manera que era un espai important d'autorepresentació. El fet que l'espai fos limitat, provocava que la quantitat d'inscripcions fos susceptible de ser canviada. El lloc més important era la *cella* en la qual es custodiava l'estàtua de la deïtat, i és precisament en el seu pedestal on es trobaria gravada en primera instància una inscripció. El sòl de la *cella* també podria rebre alguna inscripció musiva i també es disposarien estàtues, algunes commemorant la construcció de l'edifici. Quant a les parets, aquestes estaven destinades a tenir epígrafs, tot i que també es podrien fer petits nínxols en els quals es dipositarien estàtues. La *cella* era un lloc que s'obria només durant les festivitats de la deïtat, donant lloc a que l'amortització de les inscripcions fos de durada molt reduïda, provocant el seu posterior traslladat a un altre lloc, o fins i tot la seva destrucció (Jordán 2009, 134).

Si es volia una propaganda continua, els epígrafs havien de situar-se a l'exterior del temple, però sempre en dependia la morfologia d'aquest. Pel que seria la part de sacrificis no es localitzaria cap classe d'inscripció. En canvi, en els pòrtics, Juvenal (Iuv. XII, 100-101), apuntava que es podien localitzar *libelli* amb vots a la divinitat. Un exemple que ens trobem en territori hispà és la *Cueva de Román a Clunia* (Gasperini 1992, 183 i ss.)

Els temples que es caracteritzaven per tenir un *temenos* permetien que en aquest espai exterior, el qual era accessible al públic, s'hi poguessin col·locar plaques i estàtues (Jordán 2009, 134). Aquesta accessibilitat permetia que la possibilitat de donar una publicitat i una autorepresentació fos més ample.

Majoritàriament els epígrafs que es localitzen als temples són de caràcter cultural, dels quals el major nombre conservats són els petris. Això no suposava que fossin els més habituals, ates que s'ha de tenir en compte l'existència d'altres suports susceptibles a desaparèixer que serien més utilitzats, com serien les tauletes de fusta, cera i papirs. Per altra banda també es localitzaven exvots en objectes-mobles de bronze que podrien contenir o no inscripcions. També s'han conservat testimonis pintats sobre instruments domèstics de pedra (Jordán 2009, 135).

En el cas d'aquest tipus d'edificis, el permís per poder col·locar un epígraf venia donat de la mà del *flamen* local o el pontífex. També es podia donar el cas que l'evergeta hagués establert un cos de *magistri*, el qual s'encarregaria del manteniment del temple, i també seria necessària la seva acceptació. Un altre factor sobre la col·locació ve definit per si el temple es trobava dins d'un *collegium*, el qual permetia que qualsevol membre pogués col·locar l'epígraf a l'interior.

Normalment es decidia la localització del monument segons el volum, la forma i la quantia econòmica. Tot i això es desconeix la informació que es donava del monument en el moment de la petició. El que sí que queda clar és que s'havien d'explicitar els conceptes anteriorment mencionats (Jordán 2009, 136).

Finalment, un aspecte a destacar seria l'àmbit funerari que es convertia en caràcter públic quan els *funera* passaven a ser "funerals de l'Estat", encara que fossin a escala local o municipal. És un cas documentat a Hispània quan es mostra que notables locals haurien obtingut del govern de la seva comunitat una *statua* fúnebre o bé a la gratitud del

locus sepulturae. Aquests casos el que exposen és una importància de l'autorepresentació *postmortem* (Andreu 2009, 144).

3. Organització territorial a *Hispania*

3.1. L'organització provincial des del segle I fins el III d.C.

August seria el precedent en la formació dels elements essencials del règim de la Roma imperial, en els quals es veuria reflectida tant la tradició republicana com la seva desaparició. El fet que la República s'enfoqués més en controlar l'*imperium*, que no en tenir una bona gestió, va provocar que l'administració provincial no fos funcional. Això acabaria originant que en els primers moments August es basés en la distinció entre províncies de l'emperador i les províncies del poble romà. Aquestes dues distincions van emergir pel fet que en els últims anys de la República es donaren visions diferents de com poder establir la situació: una seria que Roma continués sent una ciutat en què la ciutadania era el subjecte de l'activitat política, i l'altre era un sorgiment d'un règim absolut. Tota aquesta situació va acabar provocant una duplicitat, com serien els dos tipus de províncies i diferents sistemes fiscals, però que a mesura que passava el temps s'anava accentuant més l'exclusió del poder popular, sent cada cop més omnipresent l'emperador (Navarro 2009, 348).

La reforma d'August es va oficialitzar el 13 de gener del 27 a.C., dia en què l'emperador va donar al Senat els poders administratius que havia obtingut des del 44 gràcies a la *Lex Titia*. A canvi, aquest últim li va concedir el govern d'Hispania, la Gàl·lia i Síria. La resta continuava en mans del poble romà.

Pel que respecta a la Península Ibèrica, August es reservava tots els drets de la *Hispania Citerior* mentre que una part més desenvolupada de la *Hispania Ulterior* estava en mans del Senat. Seria la part de la Hispania *Ulterior*, la *Lusitania*, que quedaria en mans de l'emperador.

Segons Estrabó (*Geografia*, 3,4,20) es concep que les tres províncies tenien un cert desequilibri en la forma de govern. Dos estarien governades per pretors: per una part la *Lusitania* governada per un pretor escollit per l'emperador, mentre que a la Bètica seria la *sortes* entre expretors qui decidiria qui la governava. A la Bètica el governador tenia ajuda per part d'un questor i un legat, mentre que a la *Lusitania* no es comptava amb cap

suport senatorial a causa de la seva poca romanització, i només se li va concedir una ajuda de tipus eqüestre (Navarro 2009,348). En canvi, la *Hispania Citerior* va ser governada per un excònsol, el qual comptava amb prestigi i un exèrcit. En el seu cas el governador va tenir l'ajuda de dos legats de la legió que comandaven tres legions, a més d'un legat pretorià (*legatus iuridicus*) que s'encarregava de la part ciutadana, especialment de l'administració de justícia (Navarro 2009, 348). A causa de la seva complexitat, a més d'aquestes quatre figures, es trobaven també diversos tribunals militars i un procurador eqüestre per l'administració econòmica (Navarro 2009, 354). Incidir que segons el Dret romà, el fet que la província fos imperial provocava que el governador no podia delegar en una altra persona, i a més els seus subordinats no serien escollits per la seva voluntat sinó per la del mateix emperador (Ozcáriz 2009, 326).

3.2. L'organització política i territorial a la *Hispania Citerior*

La *Hispania Citerior* es va constituir a partir de la província republicana, amb la incorporació de la *Gallaecia* i la zona des de *Castulo* fins al Mediterrani, seguint la part oriental de Sierra Morena. Aquesta configuració territorial es donaria entre els anys 27 i 13 a.C., i aquest últim any es va caracteritzar per la retirada de legions que havien lluitat en les guerres càntabres i que van ser destinades a les campanyes de Drus a Germania, quedant d'aquesta manera quatre legions, que disminuirien al llarg del temps. A causa de la seva gran extensió territorial, aquesta província va ser dividida en *conuentus iuridici*.

Els límits provincials no van canviar fins al segle III d.C., exceptuant els moments en què la Bètica formaria part de la província. Seria durant el regnat de Caracal·la que la província va ser profundament modificada en dues parts, entre les quals sorgiria la *provincia Noua Citerior Antoniniana*, possiblement l'any 214, la qual agrupava els tres *conuentus* del nord-est (*Astrunum*, *Lucensis* i *Bracaragustanus*), i consistiria en una província pretoriana, ja que comptaria amb una legió. Tot i aquesta decisió, la reforma va durar un període curt de temps, ja que la província es tornaria a unificar un cop Caracal·la va desaparèixer per unir-se a campanyes militars fins a la seva mort l'any 217 (Navarro 2009, 353-354).

Tot el territori de la *Hispania Citerior* es va caracteritzar per ser heterogeni, ja que la zona mediterrània i la Vall de l'Ebre un estil de vida semblant al que hi havia a Itàlia, mentre que en la resta del territori continuaria un estil de vida protohistòric. Aquesta

circumstància es va donar perquè la conquesta per part de Roma va durar quasi dos-cents anys (Ozcáriz 2009, 326).

En relació als governadors, a través del que s'ha preservat, sabem que els quaranta-tres van ser d'una classe alta amb una posició benestant. Durant la dinastia Juli-Clàudia, els governadors procedien de la noblesa romana, amb familiars que havien realitzat anteriorment el consolat. Seria a partir de la dinastia Flàvia quan el governador provindria d'entre aquells que havien obtingut el consolat recentment i que havien sigut recompensats amb el govern d'Hispania (*homines novi*). Tot això canviaria en el segle III quan l'origen dels còsols es tornaria més humil, ja que haurien aconseguit el càrrec després d'anys de servei a l'emperador (Navarro 2009, 354).

El càrrec de governador normalment tenia una duració de tres anys. Aquest durant l'època d'hivern solia establir-se a *Tarraco* o a *Carthago Nova*, mentre que durant la resta de l'any es mobilitzava per la resta del territori, normalment cap a la zona del nord-oest per qüestions administratives destinades a la mineria i l'exèrcit. Durant el viatge visitaria la resta de poblacions per comprovar temes fiscals (Ozcáriz, 2009,327).

Encara que la *Hispania Citerior* no es trobava en una zona estratègica militar a causa de la seva llunyania respecte a les fronteres, sí que la governava gent de prestigi que acabava el seu servei a l'emperador (aquest fet es donaria per ser la província més antiga i més gran de l'Imperi). Aquesta finalització del servei es produïa perquè els governadors tindrien més de cinquanta anys i possiblement haurien seguit una mena de patró, ja que la majoria abans de ser governadors d'aquesta província ho van ser de Pannònia o a la Mesia Inferior (Navarro 2009, 354-355).

En referència als *legati iuridici* se'n coneixen uns trenta-vuit, la majoria dels quals tenien un origen humil. Durant els primers temps de l'Imperi, aquesta magistratura es donava després de la pretura, amb una quasi nul·la experiència anterior. Normalment aquests senadors rondaven els 32-33 anys. Amb Antoní Piu, la magistratura agafaria més força de manera que només es podia exercir després de dues o tres magistratures anteriors, i amb l'edat de trenta-cinc anys. El que es destaca és que aquests magistrats solien ser ràpidament còsols i exercien carreres consulars amb el govern de províncies importants de l'Imperi (Navarro 2009,355).

Durant els regants d'Adrià i Septimi Sever, el repartiment de funcions entre el governador i el legat va canviar quan aquest últim se centraria en la zona nord-oest,

substituint la seva titularitat a *legatus iuridicus Asturiae et Gallaeciae*, mentre que el governador administrava la justícia en la resta del territori (Ozcáriz 2009, 327).

Segons Pablo Ozcáriz Gil, aquest càrrec s'hauria originat principalment per aquesta província, ja que només es tornaria a trobar a *Britannia*, *Cappadocia-Galatia* i *Pannonia*, a causa de la seva extensió durant el regnat d'August, de manera que el governador podia administrar més fàcilment la justícia. El legat podia exercir la justícia el mateix, o aconsellant al governador quan era ell qui la impartia. En cas que hi hagués un govern *in absentia*, era el *legatus iuridicus* qui assumia les seves funcions (Ozcáriz 2009, 327).

Quant als legats de la legió (*legatus legionis*) només es coneixen quinze persones que ho van ser de la *legio VII Gemina*. Com he mencionat anteriorment, la província comptava amb tres legions durant època d'August (*IV Macedonica*, *VI Victrix* i *X Gemina*), amb una disminució a dos durant el regnat de Claudi, ja que enviaria a la *IV Macedonica* a reforçar la frontera del Rin a la Germania Superior, i finalment una amb Neró quan envià a la legió *X Gemina* a Pannònia. Per últim a causa de la guerra civil, a partir de Vespasià la legió *VI Victrix* va ser retirada i substituïda per la *legio VII Gemina*. El comandant d'aquesta última legió es caracteritzava per ser d'origen humil, sent la majoria *noui senatores*, a excepció d'un parell de casos que van ser patricis o senadors de famílies prestigioses. L'exercici de comandament d'aquesta legió no era tan prestigiós com podria ser en comparació a la resta de legions, ja que no tenia grans responsabilitats militars (Navarro 2009,356), i només es dedicaria a estabilitzar el territori. En el segle III d.C. la labor administrativa del *legatus legionis* es va incrementar sobretot en la zona nord-oest (Ozcáriz 2009,327). A diferència dels *legati iuridici*, els comandants de la *VII Gemina* no solien fer una carrera consular posterior (Navarro 2009, 356).

Com a última menció a l'aspecte polític, atès que el *procurator* eqüestre s'encarregava de l'aspecte econòmic de la província, l'emperador podia tenir un agent de confiança en els moments que es pogués dubtar de la lleialtat del governador. A diferència de la resta del territori hispà, el procurador de la *Citerior* tenia la funció de l'adquisició i transport de les mercaderies per l'abastiment de l'exèrcit, i era l'encarregat del control de l'extracció de metall de les mines i del seu transport cap a Roma (Ozcáriz 2009, 328).

A finals del segle I d.C. el càrrec va patir una divisió: sorgiria el *procurator Asturiae et Gallaeciae* pels tres *conuentus* del nord-oest, i el *procurator Hispaniae*

Citerioris o *Tarraconensis* pels quatre *conuentus* restants. Tot i això, amb Septimi Sever s'eliminaria el procurador del nord-oest per tornar a ser un de sol per a tota la província (Ozcáriz 2009, 328).

El culte a l'emperador a la *Hispania Citerior* va originar-se amb la mort d'August, l'any 14 d.C., moment en què es va donar la seva ràpida expansió i també la dels *concilia prouinciales*. Aquesta introducció, segons Tàcit, es donaria una vegada que l'ambaixada que es trobava a Tàrraco va demanar a Tiberi permís per construir un altar a l'emperador difunt. Seria gràcies a l'acceptació per part del Senat i de l'emperador que es va constituir el *concilium prouinciali* encarregat de la seva realització. Tot això va suposar que la província és cohesionés entorn de la capital, *Tarraco* (Navarro 2009,356).

Seria durant el segle I d.C., que s'originaria el càrrec de *flamen prouincialis*, el qual tenia una gran importància per accedir a l'escala política imperial (Ozcáriz 2009, 332). El culte imperial va donar lloc a que al fòrum de la capital es congreguessin les elits de la major part de les ciutats hispanes per tal d'obtenir aquest títol, que a més suposava l'erecció d'una estàtua a l'honor de l'emperador (Navarro 2009, 356-357). Aquest fet va fer que el càrrec l'ostentessin majoritàriament persones que provenien de *Tarraco* i de famílies provincials. Seria a partir del II d.C. que la importància aniria disminuint de manera que el càrrec seria per a famílies d'altres parts de la província. Amb el temps, les reunions per celebrar concilis provincials on eren elegits aquests *flamens* acabarien tenint molta importància, fins a tal punt de poder denunciar a l'emperador la poca ètica política del governador i enviar ambaixadors (Ozcáriz 2009, 332).

Tota aquesta situació va suposar un punt de trobada i contacte amb la cultura romana i el seu sistema administratiu, que acabaria facilitant una transformació interna de la província, a més de facilitar la seva unitat i identitat (Navarro 2009, 356-357).

3.3 L'organització municipal

L'administració municipal va exigir un escàs sistema de càrrecs oficials, però sempre amb una certa complexitat. La dimensió de govern estava en mans de l'aristocràcia local, la qual rebria de Roma una autoritat de poder que abastia el *territorium* de la comunitat. Aquesta autoritat estava dividida a través de dos espais institucionals: en primer lloc l'*ordo decurionum* qui prenia les decisions, i en segon lloc els magistrats que eren els encarregats d'executar les decisions d'aquest primer (Rodríguez 2009, 362).

Els decurions formaven en cada comunitat un estament. Segons l'estatut d'*Irni* el nombre decurions no havia de ser inferior a seixanta-tres, de manera que la llista decurional s'havia de revisar per evitar el nombre de baixes. Les vacants eren escollides pels mateixos membres a través de la *cooptatio*. Per poder ser membre d'aquest estament s'havia de complir una sèrie de requisits com l'estatus econòmic. Es tenia molt en compte la inversió local a través del mecenatge, la qual va tenir una gran incidència política i social (Rodríguez 2009, 362).

La influència decurional es recolzava en el seu caràcter vitalici i nivell d'experiència en assumptes municipals. Els decurions es reunien de forma periòdica amb la presidència per part dels duumvirats. S'exigien diferents quòrums d'assistència i vots favorables, donant d'aquesta manera un major suport a certes decisions. L'ordre de votació es caracteritzava segons l'estatus que es tenia dins de l'*ordo decurionum* (Rodríguez 2009, 363).

Les magistratures municipals es manifestaven en els càrrecs de duumvirat, edilitat i qüestura. Aquestes magistratures locals eren anuals, col·legiades, formades per dues persones i cadascuna amb unes funcions específiques.

Els magistrats estaven auxiliats pels *apparitores*, els quals eren persones lliures i possiblement reclutats entre clients plebeus de les famílies decurionals, de manera que aquests últims es promocionaven socialment. També es comptava amb els *serui publici* o *communes*, que eren esclaus públics, i la seva compra i subsistència estava en mans del tresor municipal. Per l'ajuda als magistrats hi havia esclaus amb la categoria de *limocincti*, els quals podien ser adscrits a ocupacions específiques.

Dins la funció municipal, el duumvirat era el càrrec superior. Aquests posseïen *imperium* i *potestas* i comptaven amb funcions administratives i judicials (*iurisdictio*), tenien dret a vot i sobre els magistrats inferiors. Els *duumviri* haurien repetit més d'una vegada, a més de ser l'única categoria municipal que les ciutats van oferir de manera honorífica a la casa imperial. Aquesta magistratura municipal va rebre homenatges públics per part del mateix *ordo* i del poble (Rodríguez 2009, 364).

Les magistratures inferiors eren l'edilitat i la qüestura. Per una banda l'edilitat tenia una competència de *iurisdictio* limitada, i s'ocupava del manteniment d'edificis públics, carrers, clavegueres, administració del mercat... Per l'altra banda, la qüestura s'enfocava en funcions econòmiques com la gestió de la caixa pública. A diferència de

l'edilitat i el duumvirat, aquest càrrec es troba escassament documentat a *Hispania*. Aquest fet es podria explicar perquè les persones que la van efectuar la van ometre en el seu *cursus honorum*, o fins i tot que en algunes ciutats no existís. Amb Antoní Piu, els càrrecs municipals havien de fer-se seqüencialment de manera que s'havia de començar per aquestes dues magistratures inferiors (Rodríguez 2009, 364-365).

Com a última menció a càrrecs municipals, ens trobem els relacionats amb l'àmbit religiós (*pontifex*, *augur* i *flamen*). Els sacerdocis no eren requisits obligatoris per accedir a les magistratures, i tampoc ocupaven una posició regular en el *cursus honorum*. Tot i això solien ser aquelles persones pertanyents a l'oligarquia municipal arribant als càrrecs de duumvirats entre altres (Rodríguez 2009, 365).

L'administració financera va ser un aspecte molt important en l'àmbit municipal, sobretot pel fet que l'Estat romà només els hi subministrava diners en casos excepcionals. El tresor públic (*pecunia publica*) municipal depenia de la responsabilitat dels decurions i magistrats, ja que la comunitat depenia essencialment dels seus propis recursos. En un primer moment, els dirigents no tenien una formació específica en finances de manera que en alguns aspectes acabaven sent aconsellats. Algunes instàncies polítiques superiors, com l'emperador o governadors provincials, podrien haver controlat les finances locals però de manera ocasional.

Les decisions que prenia l'*ordo* sobre el tresor públic havien de ser executades especialment pels *duumviri*. Una vegada els decurions feien el pressupost sobre la despesa, els magistrats tenien un ampli marge d'actuació, tot i que sempre s'havien d'ajustar a una sèrie d'objectius.

El nivell d'ingressos i despeses depenia de la importància de la ciutat, encara que també interferia la categoria econòmica de les seves elits, les quals contribuïen amb fons privats pel desenvolupament comunal. Els governs municipals també assumien les despeses de la religió oficial com els temples o recintes sagrats (Rodríguez 2009, 366).

Qualsevol despesa inesperada podia obligar als decurions a recórrer a finances d'urgència, com podia ser demanar permís imperial per elevar les taxes locals o sol·licitar un préstec amb condicions. Es desconeix si aquestes situacions es donaven de manera recurrent o no, però sí que es té coneixement que algunes ciutats escurades econòmicament van evitar endeutar-se gràcies als evergetes.

Tot i que les decisions eren executades pels *duumviri*, eren els questors qui s'encarregaven de la gestió de la *pecunia publica*, els quals a la vegada eren auxiliats per escribes i esclaus públics (Rodríguez 2009, 367).

Els estatus locals d'*Hispania* donen molta importància a l'execució del tresor públic i a l'obligació de rendir comptes (*reddere rationem*). Dins el reglament d'*Irni* es donava una rúbrica que formava una secció coherent sobre la gestió dels diners públics. La corrupció i la ineficiència es donarien freqüentment, sobretot entre decurions i magistrats.

La *reddere rationem* s'havia de fer davant el senat local, però en casos extraordinaris d'incompliment o de corrupció comprovada sorgia el que s'anomenava *crimen de residuis*, que es caracteritzava per ser una figura jurídica. Aquesta figura apareix en diversos reglaments locals hispans, a més d'Itàlia, cosa que demostra que les conductes delictives dels dirigents ja es tenien en compte (Rodríguez 2009, 367).

La implicació del *populus* està documentada en certs espais públics. El monopoli dels decurions en els assumptes públics, a través dels magistrats, feia que l'actuació del *populus* fos bastant limitada. La seva presència es va donar en primer lloc a través de l'organització del cos social en què la ciutadania local votava en uns comicis oberts, altres espais eren les assemblees (*contiones*) però la seva representació es donaria de manera teòrica perquè a escala pràctica el sistema municipal no donava al *populus* cap iniciativa.

Es donarien casos en què l'*ordo* i el *populus* convergirien per aconseguir objectius comuns com exercir pressió contra els evergetes per solucionar amb els seus diners necessitats públiques. També es donarien casos que la iniciativa sorgiria per part de la ciutadania però que l'*ordo* l'agafaria com a pròpia.

Cal destacar també casos d'actuació ciutadana a favor de les dones o lliberts, grups als quals se'ls va voler reconèixer determinats *merita*. També es donarien actuacions en què l'*ordo* i el *populus* van voler distingir a les mateixes persones, però de manera independent. Els estatuts municipals d'Hispania no regulaven aquestes concessions d'honor.

Un altre espai d'actuació conjunta era el dels jurats locals. Una de les activitats dels *duumviri* consistia a designar els membres de l'*album iudicium*. Roma considerava que l'activitat judicial i la neutralitat podia assegurar l'harmonia cívica i la pau social. Per

arribar a aquesta situació, els *iudices* eren escollits tant per l'aristocràcia decurional com per aquells ciutadans del *populus* que tenien certes acreditacions (Rodríguez 2009, 371-373).

Finalment esmentar que poc se sap sobre l'alteració de l'ordre públic. En casos extrems de necessitat, Roma enviava forces militars, fet que mostrava aquesta falta de mitjans policials de les autoritats municipals. No es té molt clara la seva eficàcia ni els recursos que podien tenir per poder garantir la seguretat. Els magistrats podien recórrer al seu *imperium* i la capacitat de *coercitio*, actuant amb l'ajuda dels *apparitores*, o inclús arribant a amenaçar de recórrer al governador provincial (Rodríguez 2009, 373).

4. Contextualització urbanística i epigràfica de *Barcino*

4.1. Aclariments metodològics

Per tal de poder donar tota la informació visual i escrita més aclaridora, els mapes que venen a continuació han sigut elaborats per tal de poder aconseguir aquest objectiu. Aquestes modificacions s'han produït a partir de canvis en els polígons que venien predeterminats dins les dades GIS de la Carta Arqueològica de Barcelona. Aquests han sigut redimensionats, canviats de forma en menor o major grandària, i fins i tot eliminats, perquè no donaven suficient informació. La ubicació final dels polígons ha estat definida per les explicacions que dona l'apartat "Descripció, Imatges i Notes Històriques" de la pàgina web. A més, els mapes inclouen els noms dels carrers actuals de manera que sigui més senzill poder seguir el discurs.

Cada segle, a excepció del segle III d.C, conté un total de quatre mapes, en els quals un mostra en conjunt les restes arqueològiques documentades i els epígrafs, mentre que la resta venen desglossats en la part urbanística, un centrat en la mateixa ciutat, i un altre amb una visió de l'àrea d'extramurs més propera. L'últim mapa correspondria als epígrafs. Els que es mostren són únicament aquells que tenen una connotació municipal, i que han sigut localitzats de manera contextualitzada, de manera que la resta que també correspondria a aquest grup, però que no han sigut localitzats en el seu context arqueològic original, han que descartats per no distorsionar la informació topogràfica que donen els mapes.

A l'hora de fer la descripció dels mapes s'exposarà primerament la informació urbanística localitzada dins la ciutat seguint una disposició de nord a sud. I pel fa la zona fora muralles, aquesta serà l'última en ser descrita, i també s'exposarà amb un ordre de nord-sud.

Per finalitzar, els mapes mostren la muralla amb el *castellum* que es va construir a darreries del segle III d.C. - IV d.C. Per aquesta raó, els mapes disposen d'unes línies de color vermell per mostrar el traçat original de la primera muralla.

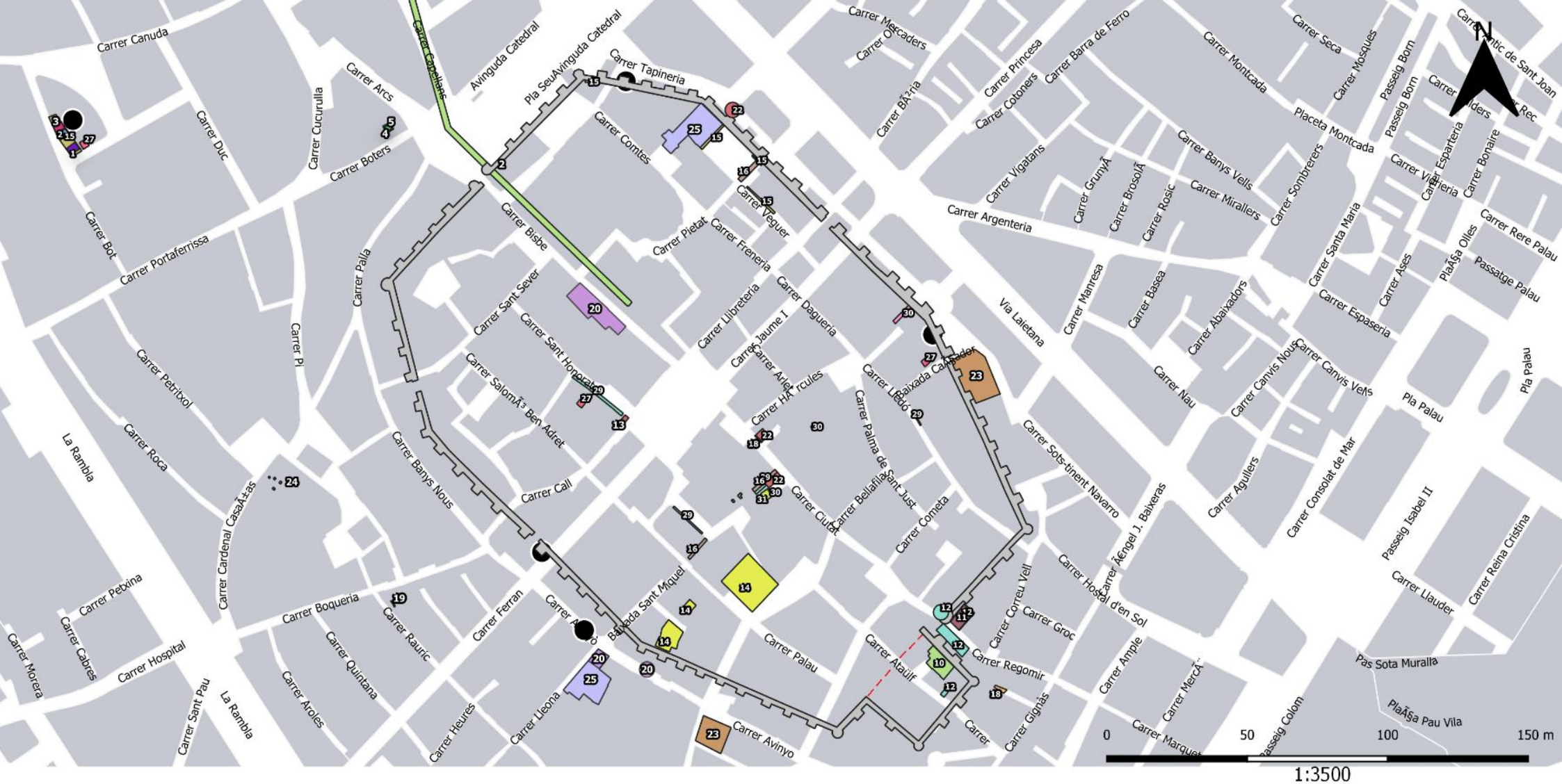
4.2. Cartografia i descripció de les restes arqueològiques i epigràfiques

4.2.1. Segles I a.C. - I d.C.

Autor: Andrea Moya Garcia
Universitat de Barcelona

Figura 1. Mapa de *Barcino* intramurs dels segles I a.C.- I d.C., en el qual es pot observar l'urbanisme romà i els epígrafs documentats.
Font: Creació pròpia

Segle I a.C- I d.C						
4- Ostrinium	12- Termes	16- Cardo minor	22- Hàbitat	26- Muralla	30- Mur	Traçat de la primera muralla
1- Cupa	5- Mausoleu	13- Mercat	18- Decumanus	23- Fossat	27- Pou	31- Paviment
2- Fossa	10- Obra Pública	14- Domus	19- Agrícola	24- Estratigrafia	28- Aqüeducte	Epígrafs s.I
3- Tomba	11- Edifici Administrati	15- Intervallum	20- Àrea Productiva	25- Taller	29- Claveguera	

Autor: Andrea Moya Garcia
Universitat de Barcelona

Figura 2. Mapa de *Barcino* intramurs dels segles I a.C. - I d.C. , en el qual es pot observar l'urbanisme romà documentat, sense els epígrafs.
Font: Creació pròpia

Segle I a.C.- I d.C

Autor: Andrea Moya Garcia
Universitat de Barcelona

Figura 3. Mapa de *Barcino* dels segles I a.C.- I d.C., en el qual es pot observar l'urbanisme extramurs romà documentat.

Font: Creació pròpia

Segles I a.C. - I d.C.

● Epígrafs ■ 26- Muralla

--- Traçat de la primera muralla

Autor: Andrea Moya Garcia
Universitat de Barcelona

Figura 4. Mapa de *Barcino* dels segles I a.C. - I d.C., en el qual es poden observar els epígrafs localitzats extramurs.
Font: Creació pròpia

La muralla (*uallum*) fundacional de *Barcino* va ser executada per agrimensors de les legions *IV Macedonica*, *VI Victrix* i *X Gemina*. Aquesta tenia una estructura a base de murs rectilinis amb cortines verticals de 1135 m de longitud, d'alçada indeterminada, però mínim de 9 m, i per l'amplada es donaria una variabilitat entre 1,5 i 2 m. El *uallum* comptava amb un pas de ronda que permetia la circulació per la seva part superior, però en certs punts on la muralla no feia més de 1,5 m d'amplada, i es difícil explicar la seva presència.

Comptava amb quatre portes d'accés: zona nord-est, sud-oest, nord-oest i sud-est. D'aquestes les millor conegudes i conservades són les dues últimes, les quals han permès conèixer la morfologia dels accessos. La construcció consistia en un model trifor amb dos envans laterals per als vianants i un de central, de dimensions més amples, per el trànsit rodat i d'animals. És probable que les portes estiguessin flanquejades per torres de defensa construïdes amb *opus quadratum*, tal i com es pot veure a les portes conservades que acabem de mencionar. Respecte a la zona externa del *uallum* s'han localitzats trams de *fossae* defensives al nord-oest i sud-est.

Quant a l'aqüeducte, aquest comptava amb una longitud de 11,3 km i amb una diferència de cotes entre el seu inici a Montcada fins a l'entrada a la ciutat, moment en què arribava a 18,12 m. Es desconeix el punt exacte de captació d'aigua, però es pot intuir que es faria en surgències abundants i no directament del riu Besòs; a través d'una mena de presa o reclosa que acumularia l'aigua. Gran part del traçat de l'estructura fins a arribar a *Barcino* es feia de manera subterrània, ajudant a una regulació del pendent i a una millor conservació de l'aigua.

A la plaça del Vuit de Març es conserven íntegrament quatre arcades i seus pilars. També hi ha la canalització superior amb l'*specus*. Des d'aquest indret fins a l'actual Plaça Nova s'han documentat dos conduccions paral·leles, de la qual la més meridional seguia el traçat del carrer dels Arcs i la septentrional l'alineació del carrer dels Capellans, enllaçant amb els trams del carrer de Duran i Bas. Actualment se sap que era un únic aqueducte que es bifurcava en una zona propera a l'actual Col·legi d'Arquitectes. Respecte al tram final, un cop passat el carrer dels Capellans, aquest derivaria a un dipòsit on s'eliminarien les impureses de l'aigua, i del qual sortirien dues canalitzacions amb arcades per poder conservar el pendent a la ciutat.

Pel que fa a la part intramurs de la ciutat, començant per la plaça del Rei, se situava un taller de producció de vi el qual ocupava una superfície de 600 m² i superava els límits de la insula, envaint d'aquesta manera la part contigua de l'*interuallum*, lloc on se situaven una sèrie de dipòsits de decantació, transvasament i fermentació alineats i adossats al parament interior del *uallum*, a més d'un gran *lacus uinarius* associat a una plataforma de premsatge i una zona de magatzem on es localitza la *cella uinaria*.

A l'altra banda de la plaça de Rei hi hauria una part de l'*interuallum* i una part d'un *cardo minor* porticat, que seguiria la direcció de l'actual Baixada de Santa Clara. A la seva proximitat, al Carrer Veguer, se situaria un paviment d'*opus signinum*, que possiblement, i com indica la Carta Arqueològica de Barcelona, podria correspondre a una pavimentació d'unes termes localitzades a la plaça de Rei, a l'actual Casa Padellàs. Aquestes termes, segons els últims estudis duts a terme en relació al primer grup episcopal, podrien formar part de la domus del Bisbe (Beltran de Heredia 2001, 80).

A la zona oest del *Decumanus Maximus*, a l'actual banda del carrer del Bisbe, amb un *cardo minor* que correspondria al carrer Sant Sever, s'hauria localitzat un hàbitat que hauria tingut un *dolium* relacionat amb l'àrea productiva.

Al carrer de Sant Honorat se situarien una claveguera en direcció est-oest i un pou excavat a la roca que presentava una filada de pedres lligades amb morter de calç, i que tenia uns 90 cm de diàmetre, amb aproximadament 6 m de profunditat, i amb dos parrells de forats enfrontats que servien per accedir al pou (Florensa; Gamarra, 2003-2004, 193). Just a la cantonada est del carrer se situava un possible mercat (*macellum*), encarat al fòrum de la ciutat.

Cap a l'est de la ciutat, al carrer Bisbe Caçador, hi hauria un edifici, identificat per un mur adossat al *uallum*. A la zona de la Baixada del Bisbe Caçador es localitzaria un pou el qual presentava un farciment distintiu del període Juli-Claudi. A la seva proximitat, al carrer Lledó, es localitzaria una claveguera central que marcava el sud de la insula.

A la plaça de Sant Just i Pastor, a prop del carrer Hèrcules, s'hauria aixecat un edifici de caràcter públic, de grans dimensions, per la seva proximitat al fòrum de la ciutat. Aquest tenia una orientació segons la quadrícula urbana. Al carrer Ciutat s'articulava el *Decumanus Maximus* d'aproximadament uns 8,40 m d'amplada, mida una mica inferior a la que hi hauria en relació amb les portes d'accés. En aquest carrer s'articulava un edifici amb una possible entitat pública, igual que l'anterior cas, per la seva proximitat al fòrum.

Al davant d'aquestes estructures es localitzaria un *cardo minor* pavimentat, que segueix la direcció dels actuals carrers Font de Sant Miquel i Baixada de Sant Miquel, entorn del qual s'haurien articulats edificis a banda i banda. Uns dels edificis, del qual s'ha conservat la cantonada i que mostrava la seva monumentalitat, hauria tingut una xarxa prèvia de clavegueram. Just al costat, al carrer Font de Sant Miquel, també es donaria constància d'un edifici a través de la conservació d'un mur de façana que donava al carrer o un espai obert, el qual tenia adossat un paviment d'*opus signinum*. També a la Plaça de Sant Miquel es localitzaria un sistema de clavegueram ja funcional des de la fundació de la colònia.

Cap al carrer dels Templers, tocant el carrer Palau, es localitzarien una o diverses *domus*, que ocupaven l'*insula* configurada pel decumanus i els *decumani*, que seguien l'actual carrer dels Gegants, i entre els *cardines* que seguien els carrers de Font de Sant Miquel i Cervantes. D'aquesta o aquestes *domus* es van localitzar una sèrie de murs els quals estaven separats uns 10 m entre ells i conservaven fins a 90 cm d'alçada, amb un gruix aproximadament entre 45 i 50 cm. Les fonamentacions descansaven directament sobre el tortorà o nivell geològic. A més es van documentar diversos paviments d'*opus tessellatum* i *opus signinum* amb motius geomètrics simples formats per tessel·les.

Al carrer Baixada de Sant Miquel es localitzaria una *domus* delimitada per la *insula*, la qual es va descobrir a través d'una cala que va posar de manifest part d'una habitació.

Per finalitzar la part intramurs, respecte al carrer Avinyó, també es constituïria una *domus*, cap a finals del segle I d.C. Aquesta *domus*, en la seva primera fase constructiva, es caracteritza per una pavimentació d'*opus signinum*, localitzada a l'habitació 1. Els paviments haurien estat delimitats per una façana d'*opus africanum* (Vilardell 2008, 73).

Pel que respecta a la zona extramurs de la ciutat en la zona més al nord, al carrer Giralt el Pellisser, es localitzava una terrisseria romana vinculada a un retall de més de 600 m² d'extracció d'argiles, a la meitat nord-oriental del solar, a més d'un pou amb peces de rebuig. Altres estructures de la terrisseria eren petits abocadors d'àmfores i estructures de petita entitat constructiva, les quals es relacionaven amb una possible presència de forns ceràmics o àrees d'emmagatzematge. Aquesta factoria es dedicava a la producció de materials de construcció, contenidors ceràmics i elements productius.

Al carrer Princesa també es localitzaria un centre de producció de ceràmica, el qual estava dividit en diferents àmbits, excepte la zona de cuita on es va descobrir un forn de ceràmica de planta circular i de petites dimensions. Aquest forn coïa *pondera* i /o ceràmica comuna. També es localitzaria un pou a través del qual d'obtenció d'aigua. En un dels àmbits se situarien àmfores en posició invertida que serviria com a límit d'un espai o com a límit de contenció dels abocadors per al material de rebuig. En la confluència entre la segona meitat del segle I d.C. i la primera meitat del segle II d.C. es van dur a terme una sèrie de reformes que provocarien petites transformacions. L'àmbit on es localitzava el forn va quedar dividit en tres, aquest es destruiria i a sobre es construiria una cubeta de decantació d'argiles (Casas 2006, 40-44).

Cap a la zona més propera a la muralla, a l'actual Baixada de la Canonja, just a tocar el Carrer Tapineria, es localitzaria un epígraf funerari el qual mostra la integració a la colònia d'una família estrangera provinent de Cartago, la segona generació de la qual va arribar ostentar honors municipals: el fill del dedicant va arribar a ser edil i *duumvir* (IRC IV,132-133)

A la zona oest de la ciutat, al Carrer Canuda es detecta un traçat d'una calçada orientada de forma transversal al *decumanus*. Aquesta calçada, com és habitual, presentava una certa convexitat al centre per tal de facilitar l'evacuació d'aigua.

A l'actual plaça Vila de Madrid se situaria una necròpolis la qual disposava de diferents tipus d'enterraments: *cupae*, de les quals sobresortien les *structiles*; *ares*, esteles posades directament a terra; túmuls quadrangulars i cònics. Tot plegat representava un conjunt monumental al voltat d'una via secundària de sortida de la ciutat, d'uns 5m d'amplada, i possiblement relacionada amb la porta meridional de la colònia. A més d'aquestes estructures es donarien tombes sense cap senyalització, només cobertes per *tegulae*, àmfores, caixes de fusta i foses simples. Destaca, però, una estructura quadrangular que disposava, en un dels seus laterals, d'una porta de metall que permetia l'accés a l'interior de la sepultura (Beltrán de Heredia 2007, 16-18).

Dins la necròpolis, de la primera meitat del segle I d.C. apareix un epígraf funerari dedicat per *Lucius Connelius Secundus*, qui va ser edil i *duumvir*. A través d'aquest epígraf s'ha pogut situar com una de les primeres famílies de la colònia, ja que el dedicant fa menció a la seva àvia (IRC IV, 131-132)

En una zona més propera a la muralla, al carrer Arcs amb carrer Boters, es localitzaria també una estructura funerària, del segle I d.C., però aquesta vegada seria un mausoleu de planta rectangular i construït amb *opus caementicium*. Aquest conservava part de l'*ustrinum* amb part de l'aixovar però sense que es localitzés cap individu.

A la plaçeta Pi, al costat del Carrer Cardenal Casañas, es donarien nivells de circulació. Cap al carrer de la Boqueria se situaria una estructura agrícola, la qual s'identificaria a través de diferents trams de mur.

Al carrer Avinyó, just a la porta sud-oest d'accés a la ciutat, es tornaria a localitzar un epígraf funerari, aquest cop dedicat pel fill al seu pare qui va ostentar els càrrecs d'edil, *duumvir* i *flamen* i a la seva mare (*IRC IV*, 141). En aquest carrer, però tocant a la part de la Baixada de Sant Miquel, també es localitzaria un altre epígraf, on en aquest cas la dedicant seria una lliberta, i que estaria dedicat al seu germà i la seva mare els quals podrien ser encara esclaus, i a un tal *Quintus Iulius Nigellio* qui va arribar a ser edil, *duumvir* i *flamen*. Aquests dos inscripcions datarien del segle I d.C. (*IRC IV*, 138).

Entre el carrer Lleona i el carrer Avinyó se situaria, en una primera fase del segle I d.C., un abocador urbà, que anteriorment es va fer servir per a l'extracció d'argiles. Ja en la segona meitat del segle es va donar una ocupació d'un possible taller metal·lúrgic. En el mateix carrer Avinyó, també es localitzaria un possible obrador, gràcies a la localització d'un molí i un forn proper. Entre el carrer n'Arai i el carrer Avinyó es localitzaria una de les *fossae* defensives de les muralles.

En la zona de la porta d'accés sud-est de la ciutat es localitzarien certes estructures adossades. Una primera seria un recinte termal, a l'actual carrer Ataülf, del qual es va identificar un àmbit tancat format per tres murs orientats nord-oest/sud-est, i un mur al qual s'accediria mitjançant una escala, i que mostra l'existència de dos espais de circulació a cotes diferenciades. Al carrer Regomir s'hauria trobat un altre possible recinte termal, identificat per una habitació absidal, també un criptopòrtic i la planta o plantes superiors que haurien funcionat com a magatzems. Aquest recinte no hauria gaudit de la monumentalitat que havia aconseguit el recinte termal que havia enfront. A més es localitzaria una estructura pública que possiblement era una *taberna*, un espai de circulació o pòrtic, quedant encarat al *Decumanus Maximus*.

A l'altra banda del carrer es localitzaria un edifici públic, el qual a la vegada hauria comportat la reforma de monumentalització de la porta d'accés a la ciutat. Aquest

comptava com a mínim d'un pòrtic, una àrea termal i un criptopòrtic. L'àrea termal comptava amb unes quatre estances, les quals una corresponia a la zona d'accés al recinte, i des de la qual s'accedia al *frigidarium*, lloc on s'han documentat restes d'una piscina de capçalera rectangular amb tres esglaons, i revestida d'*opus signinum*. Una altra estança hauria sigut part d'una petita piscina amb un esglaó d'*opus sectile*. L'última correspondria al *caldarium* del qual es va identificar el paviment d'*opus signinum* amb quatre lloses de marbre adossades al mur que delimita per la banda oest. Els murs d'aquest edifici estaven revestits amb estucs pintats.

Respecte a la via d'accés des del mar cap a la ciutat, en la primera part del segle I d.C. es va construir una calçada amb una estabilització del terreny amb dunes de sorra des del límit marítim de la ciutat fins a la línia de mar, per tal de poder prolongar el *Decumanus Maximus* de la ciutat, connectant així, la via urbana amb la via marítima. Cap a la segona meitat de segle, la calçada va quedar amortitzada i a sobre es va construir una nova via, la qual va necessitar quatre abocaments de terres per aixecar el nivell de circulació. D'aquesta via es van identificar tres roderes, de fins a 10 cm de fondària i 40 cm d'amplada, en sentit mar-muntanya. Les altres dues roderes funcionarien en conjunt, amb una separació de 1,50 m, per poder assegurar la circulació rodada.

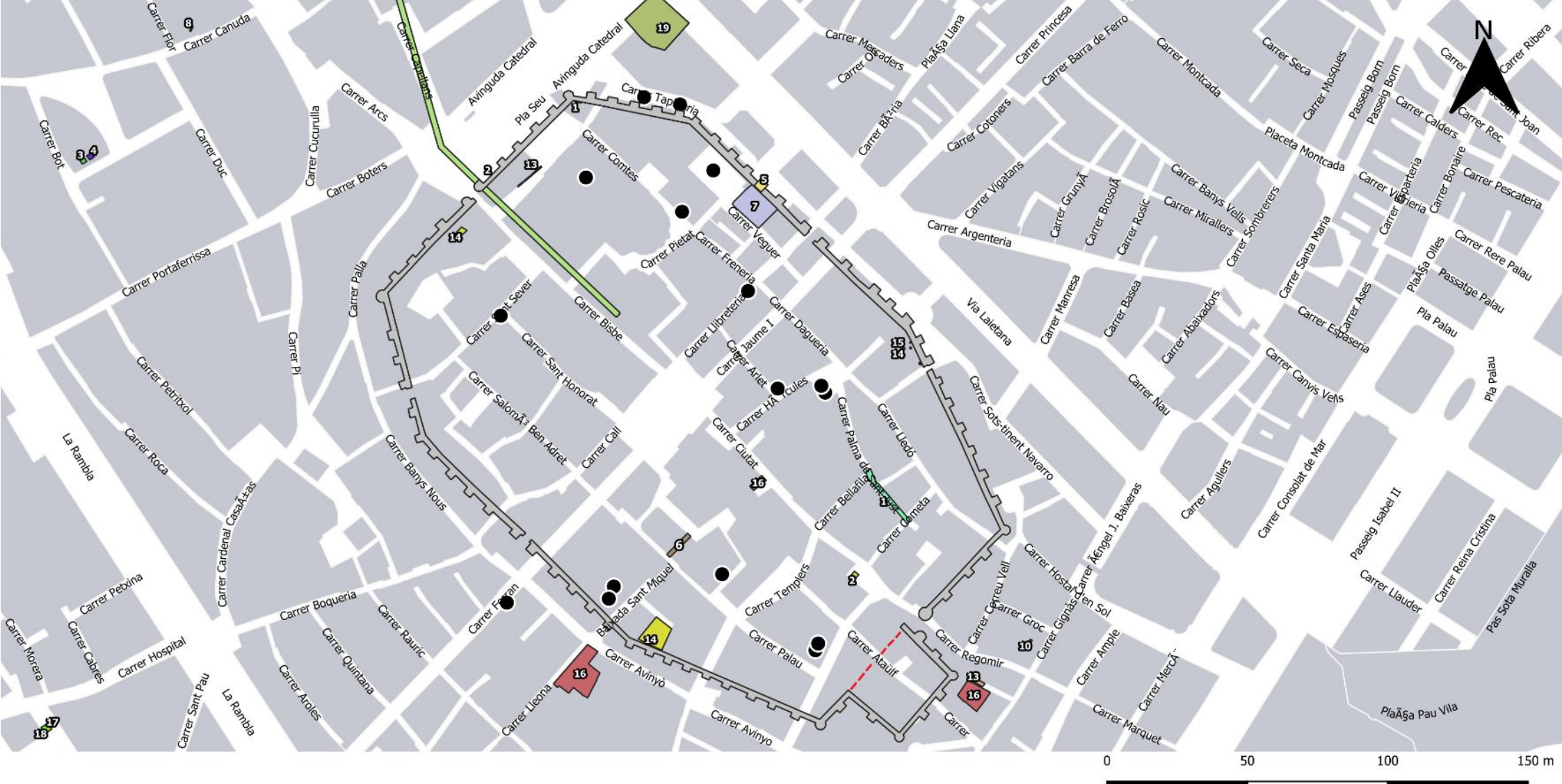
Cap a la zona est de la ciutat, entre les torres 27 i 28 al carrer Sotstinent Navarro, es trobaria una altra *fossa* defensiva de la ciutat. Aquesta es trobava a uns metres de la muralla, i va patir certes modificacions, mostrant una reutilització cap al segle I d.C. En la zona de la 25a torre, al costat de la *fossa*, es va localitzar un epígraf funerari, i en aquest cas qui va fer la dedicació hauria sigut edil, *duumvir* i *flamen*. La inscripció està datada de la segona meitat del segle I d.C. (*IRC IV*, 154-155)

Cap a la zona de la línia de mar, a la plaça Joaquim Xirau que se situa a tocar de Passatge Pau, es localitzaria una vil·la del segle I d.C. Les seves restes consistirien en una sitja, un dipòsit amb *opus signinum* i diversos murs. En un moment posterior, cap a finals de segle, es va construir un monument funerari d'incineració, possiblement femení. L'aixovar consistia en tres fusaioles d'os, quatre ungüentaris de vidre, etc. A les proximitats també s'haurien localitzat altres enterraments, el que indicaria una necròpolis al sud de la ciutat. En una zona propera, al carrer Nou de Sant Francesc es localitzaria una inhumació en caixa de *tegulae*. Aquests dos enterraments podrien indicar una possible via en direcció a la porta de mar (Beltrán de Heredia 2007, 18-19).

En l'encreuament entre el carrer Nou de Sant Francesc i carrer Ample, durant el segle I d.C. i fins al segle III d.C, es donarien uns successius nivells de circulació, una hipotètica latrina i dos ramals de canalització amb base de *tegulae* plana i revestiment ceràmic parietal. Sembla que aquestes construccions no perdurarien en el temps, ja que es va detectar un nivell de destrucció en el mateix període. Poc després es construirien dues grans rases que podrien ser canals o torrenteres naturals provocades per les pluges. Davant d'aquestes estructures possiblement hi hauria hagut una vil·la.

Finalment al carrer de la Mercè, a través de la troballa d'uns claus de bronze s'ha inferir una possible estructura marítima o portuària de fusta.

4.2.2. Segle II d.C.

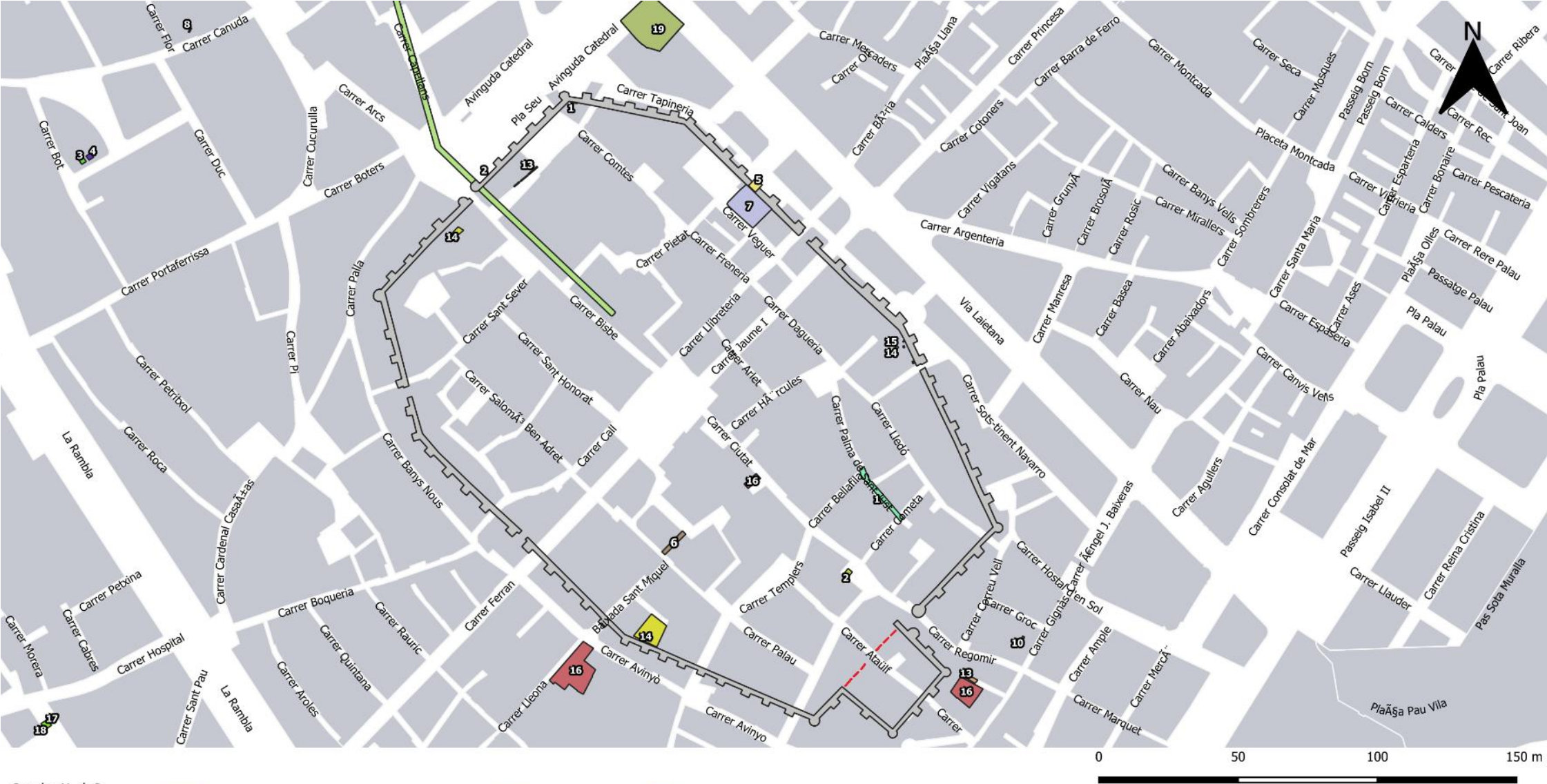
Segle II d.C

1- Claveguera	5- Fossa Sèptica	9- Muralla	14- Domus	17- Tomba
2- Paviment	6- Cardo	10- Dipòsit	15- Banyes	19- Vil·la
3- Ostrinium	7- Taller	12- Aqüeducte	16- Hàbitat	Epigrafs s.II
4- Cupa	8- Rudus	13- Carrer	18- Mausoleu	Traçat de la primera muralla

1:3500

Autor: Andrea Moya Garcia
Universitat de Barcelona

Figura 5. Mapa de *Barcino* intramurs del segle II d.C., en el qual es pot observar l'urbanisme romà i els epígrafs documentats.
Font: Creació pròpia

- Segle II d.C
1- Claveguera	5- Fossa Sèptica	9- Muralla	14- Domus	18- Mausoleu
2- Paviment	6- Cardo	10- Dipòsit	15- Banyes	19- Vil·la
3- Ostrinium	7- Taller	12- Aqüeducte	16- Hàbitat	Traçat de la primera muralla
4- Cupa	8- Rudus	13- Carrer	17- Tomba	

1:3500

Autor: Andrea Moya Garcia
Universitat de Barcelona

Figura 6. Mapa de *Barcino* intramurs del segle II d.C., en el qual es pot observar l'urbanisme romà documentat, sense els epígrafs.
Font: Creació pròpia

1:7000

Segle II d.C

1- Claveguera	5- Fossa Sèptica	9- Muralla	13- Carrer	17- Tomba	21- Comercial
2- Paviment	6- Cardo	10- Dipòsit	14- Domus	18- Mausoleu	Traçat de la primera muralla
3- Ostrinium	7- Taller	11- Escullera	15- Bany	19- Vil·la	
4- Cupa	8- Rudus	12- Aqüeducte	16- Hàbitat	20- Fossa	

Autor: Andrea Moya Garcia
Universitat de Barcelona

Figura 7. Mapa de *Barcino* del segle II d.C., en el qual es pot observar l'urbanisme extramurs romà conservat.
Font: Creació pròpia

El canvi de segle va comportar poques modificacions urbanístiques, ja que algunes estructures del segle primer continuarien funcionant. Així es desprèn a partir de les poques dades que es recopilen d'aquest segle a la *Carta Arqueològica de Barcelona*.

Respecte a la part intramurs de la ciutat, començant per la plaça del Rei, a la zona del carrer Veguer, se situaria una tintoreria (*tinctoria*) i la *fullonica*. L'entrada als dos tallers es feia a través de la zona de l'antic *interuallum*, i encarat a aquestes instal·lacions es localitzava l'abocador de rebuig. Aquestes instal·lacions tenien sistemes d'evacuacions de les aigües residuals, que connectaven amb tres clavegueres que anaven fora la ciutat, de les quals dues conflueixen cap a la claveguera del *cardo minor*.

Des d'un punt de vista epigràfic, en aquesta mateixa zona i durant la primera meitat de segle, es van localitzar diverses inscripcions honorífiques. La que es localitza just a la plaça del Rei va ser autoritzada per *Decurionum Decreto*, i anava dirigida a un llibert per part de la seva esposa (*IRC IV*, 198-199). A l'actual Arxiu de la Corona d'Aragó es va trobar un epígraf dedicat a un jove de 14 anys, que en morir va donar els seus diners a la ciutat, i l'*ordo* li va concedir els honors *post-mortem* de l'edilitat i el duumvirat (*IRC IV*, 123-124). Al carrer Llibreteria, i també per *Decurionum Decreto*, l'epígraf localitzat anava dirigit a un llibert per part de la seva cònjuge (*IRC IV*, 189-190). A la zona de la Catedral es va localitzar també una dedicació per *Decurionum Decreto*, d'una mare al seu fill mort als 18 anys (*IRC IV*, 215).

En una zona propera a la muralla es localitzaria una claveguera. Més cap a l'entrada d'accés, a l'Avinguda Catedral on s'ubica la Casa de l'Ardiaca, s'emplaçaria un carrer del traçat de la colònia.

A la banda nord-oest de la ciutat, a prop de la muralla, s'hauria edificat una *domus* datada a finals de segle, la qual quedava delimitada per l'*interuallum* i el *Decumanus Maximus*. D'aquesta es van identificar dues habitacions separades per una única paret, que estava construïda amb *opus incertum* amb inclusions de *lateres* en el morter de calç i pedra, a més de quedar reforçada per dos pilastres verticals. També presentava restes de pintures, diferents a cada extrem, per la qual cosa es va determinar que eren dues habitacions. L'habitació de més al sud tindria un mosaic, el qual descansava sobre una capa de morter sense *rudus*, i el motiu era geomètric confeccionat amb tesselles.

Provinent del carrer Sant Sever amb carrer de Sant Honorat es va trobar una inscripció honorífica, per part l'esposa de *Caius Iulius Paulinus*, que data de la primera meitat de segle, per haver rebut els honors de la carrera municipal de la ciutat (*IRC IV*, 139-140).

A la zona sud-est de la colònia també es localitzarien diversos epígrafs honorífics. Un se situaria entre els carrers Hèrcules i Arlet, i el qual anava dedicat a *Cnaeus Antonius Onesimus* qui va ser edil, *duumvir* i *flamen*. Aquesta persona provenia de Tàrraco i tenia un *cognomen* grec, fet que podria fer pensar que seria un servit augustal, i per tant un llibert. També hi hauria la possibilitat que hagués sigut una inscripció en honor a un emperador (*IRC IV*, 125). Entorn l'església de Sant Just i Pastor se situarien dues inscripcions, per *Decurionum Decreto*, datades de mitjans de segle. Una d'elles va ser dedicada a una dona per part del seu marit (*IRC IV*, 209), i l'altre aniria dedicada a *Lucius Valerius Terentianus* de 24 anys qui va ser decurió de Barcelona, per part del seu germà (*IRC IV*, 152-153).

Al carrer Palma de Sant Just es localitzaria una claveguera que en anava direcció al mar, la qual va ser construïda amb pis de teules planes i coberta de llambordes transversals.

Al carrer Font de Sant Miquel amb carrer Ciutat, a la part sud-est de la colònia, durant la primera meitat de segle II d.C. es van donar diverses remodelacions on es localitzava l'edifici del segle anterior. Aquestes van consistir en la construcció d'una nova pavimentació, i la instal·lació d'una nova claveguera principal a l'eix central del carrer, la qual funcionava com a col·lector per a tota una xarxa de clavegueres secundàries dels edificis de façana.

Respecte al carrer Regomir s'hauria construït un edifici del qual destacava el seu mosaic, que estava elaborat amb tessel·les de marbre amb una decoració a base de motius geomètrics quadrats alternat blanc i negre.

Just a l'actual Palau Comtal Menor, a prop de Carrer Palau, es documentarien dues inscripcions. Aquestes, per *Decurionum Decreto*, les va dedicar un llibert que va ser servit augustal de *Tarraco* i *Barcino*, al seu senyor (*IRC IV*, 167-168; 172). Al carrer Baixada Sant Miquel, també s'haurien localitzat dues inscripcions del mateix llibert dedicades de nou al seu senyor (*IRC IV*, 168-169; 169-170).

A la mateixa zona de la Baixada de Sant Miquel s'hauria localitzat encara l'antic *cardo minor* amb una pavimentació de terra batuda i una amplada de 7 m. Per sota transcorrien totes les clavegueres d'evacuació de les cases i el gran col·lector que desguassava les aigües dels banys.

Per finalitzar la part intramurs de la ciutat, al carrer Avinyó es va reformar la *domus* coneguda al segle passat. Es va remodelar la línia de façana amb el canvi del parament original mitjançant la tècnica de l'*opus vittatum* i la tàpia, així com una extensió de la façana en direcció est, que va permetre la construcció d'una nova habitació. Desapareixeria la porxada possiblement per la reforma de la façana i l'amortització de la claveguera. Un aspecte a destacar són les pintures murals que es van localitzar a les habitacions 2 i 3. Respecte a l'habitació 2 es caracteritzaven per estar elaborades sobre un fons ocre amb decoració vegetal, a més de la identificació d'una figura humana tocant la lira. Pel que fa l'habitació 3, les pintures ocupaven uns 300 m² i s'han pogut identificar cinc temes iconogràfics: motius vegetals, possiblement jardins, animals, elements arquitectònics, sanefes, sobretot geomètriques, i fragments de figures humanes. També es van localitzar motlures de guix que se situaven al sostre i a les parts, com a part d'algun elements pictòric. Els revestiments serien de calç i sorra en diferents proporcions. (Vilardell 2008, 71-74).

Respecte a la zona extramurs, a la part nord-est de la ciutat, a prop del carrer Jaume Giralt, es localitzaria una necròpolis que va funcionar fins al segle IV d.C. Es documenten una sèrie d'enterraments, dos dels quals són infantils.

Cap a una zona més propera a la muralla, a la plaça Antoni Maura, se situaria una vil·la, de la qual es conservava el paviment de mosaic policrom, restes de murs i una exedra. Al carrer de la Tapineria, a la zona de les torres, s'haurien localitzat dos epígrafs per *Decurionum Decreto*, datats durant la primera meitat de segle. Un d'ells va ser dedicat a una dona per part del seu marit (*IRC IV*, 221), i l'altre va ser dedicada a un servil augustal per part de la seva esposa (*IRC IV*, 200-201). Al mateix carrer, però a la torre 16a, es localitzaria una fossa sèptica datada de la segona meitat de segle, la qual estava formada per un conjunt de 12 àmfores envoltades i farcides amb sorra, amb una funcionalitat de drenatge i associada a estructures de la mateixa torre.

A la banda nord-oest, al carrer Canuda, s'hauria situat una calçada de la qual es va documentar la part del *rudus* constituït amb pedres petites, còdols, restes de ceràmica, macrofauna, etc.

A la necròpolis de la Vila de Madrid es documentaria una estructura de mitjans de segle, que s'estendria a part del segle III d.C., la qual tenia 8,85 m de longitud i 5 m d'amplada. Al seu interior es localitzaven diversos enterraments, d'almenys uns 66 individus, 7 dels quals correspondrien a incineracions i la resta a inhumacions. Les tombes presentaven diverses morfologies: per les incineracions parlariem d'urna, caixa de *tegulae* i caixa de fusta; mentre que en el cas de les inhumacions tindriem la fossa simple, fossa emmarcada per pedres, caixa de *tegulae*, àmfores i les *cupae*. Algunes tombes anaven acompanyades d'ofrenes però gairebé sense aixovar. Dels enterraments destaca una estructura d'argila cremada i endurida, de forma rectangular i amb angles arrodonits, que s'interpretaria com un *ustrinum*. D'aquesta necròpolis també es documentaren estructures rituals per a banquets funeraris. Dins l'interval d'aquests segles també se situaria un paviment que formaria part d'una de les vies de sortida de la ciutat.

A la zona sud-oest, entorn al carrer Hospital, es localitzaren diversos enterraments, dels quals dos són infantils, a més de l'estructura d'un mausoleu. A la zona més propera de la muralla, al carrer Avinyó, a primers de segle es desenvolupà una zona habitacional de caràcter productiu, que a la segona meitat va tenir el seu màxim apogeu, arribant-se a construir més estructures de magatzem i noves parets. A més s'ampliaria la zona d'habitació i es redistribuirien els espais. Seria en el segle III d.C. quan aquesta estructura quedaria totalment amortitzada.

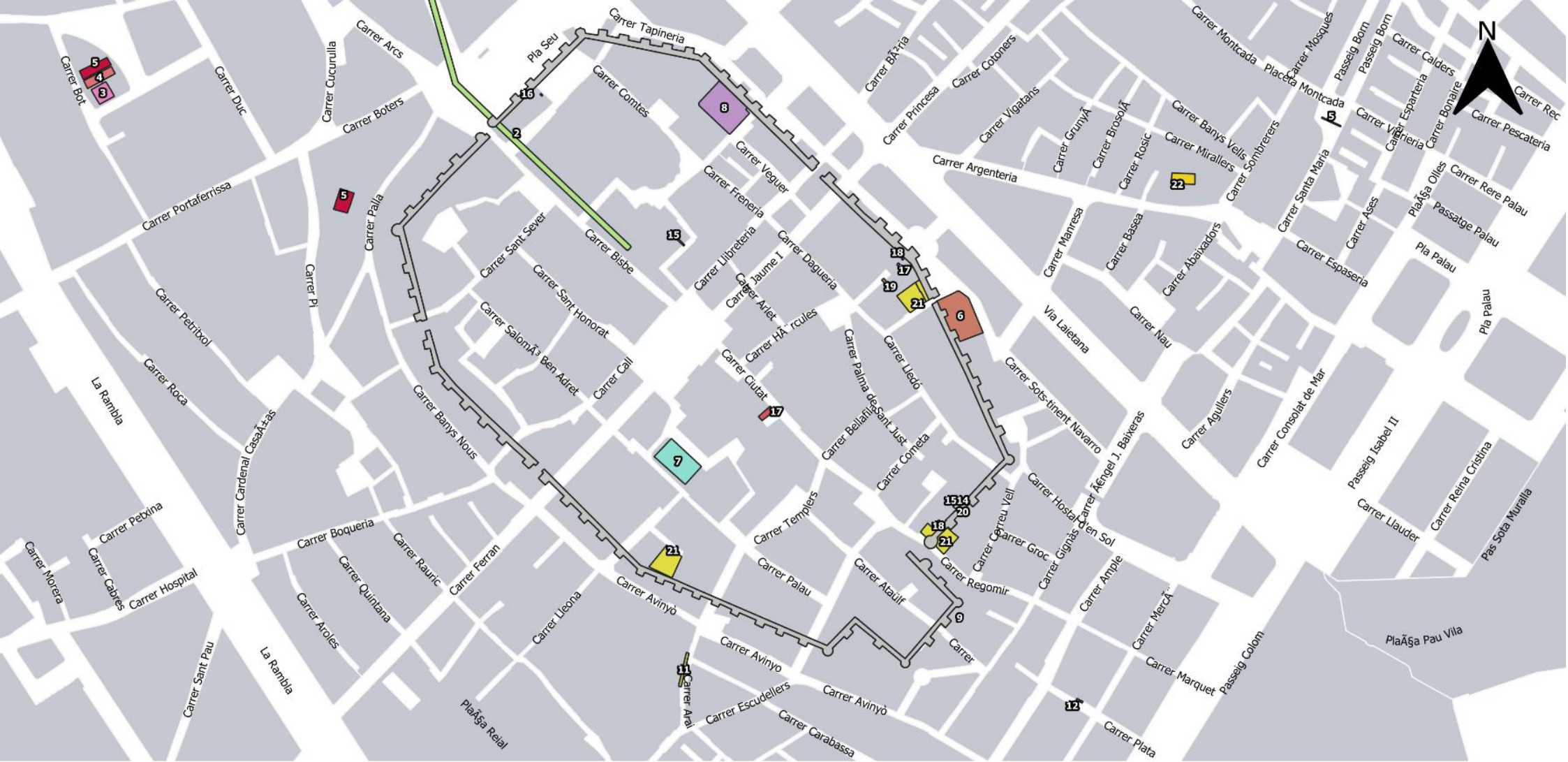
Al carrer Ferran es localitzaria un epígraf, de la primera meitat de segle, dedicat a un personatge que no era originari de la ciutat però el qual l'*ordo* li va atorgar el títol de decurió (*IRC IV*, 134-135).

Cap a la zona de mar, al carrer Ample, després de l'amortització d'estructures anteriors es van construir murs, clavegueres i paviments d'*opus signinum*, tots relacionats amb el *suburbium*. Amb posterioritat a la seva amortització, el lloc es va utilitzar com a abocador. De finals de segle i fins al segle IV d.C. es documentaria una necròpolis amb diverses morfologies d'enterraments com fossa simple, caixa i/o coberta de *tegulae*, o reutilització de les estructures anteriors com la claveguera.

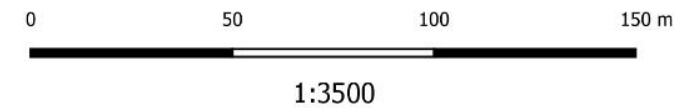
En aquesta mateixa zona, però tocant el carrer Serra, s'edificaria un recinte vinculat a la zona de costa, i del qual es van documentar dos murs i un paviment *d'opus signinum*, a més de ceràmica africana de cuina, terra sigil·lada sud-gàl·lica i de parets fines.

Finalment, al Passeig Colom es localitzaria una estructura que possiblement correspongués a un dic marítim per posar a cobert els vaixells que fondejaven. Una altra possibilitat és que formes part d'una gran infraestructura distribuïdes per tot el litoral, i que la seva funció fos contenir les sorres marítimes i protegir la colònia dels temporals marítimes.

4.2.3. Segle III d.C.

- Segle III d.C.
1- Muralla	4- Tomba Incineració	8- Indústria	14- Canalització	18- Claveguera	22- Fossa
2- Aqüeducte	5- Tomba inhumació	9- Castellum	15- Paviment	19- Carrer	
3- Sitja	6- Fossat	11- Espai de Circulació	16- Pou	20- Mur	
	7- Termes	12- Escullera	17- Hàbitat	21- Domus	

Autor: Andrea Moya Garcia
Universitat de Barcelona

Figura 9. Mapa de *Barcino* intramurs al segle III d.C., en el qual es pot observar l'urbanisme romà documentat.
Font: Creació pròpia

- Segle III d.C.
1- Muralla	4- Tomba Incineració	8- Indústria	12- Escullera	16- Pou	20- Mur
2- Aqüeducte	5- Tomba inhumació	9- Castellum	13- Mausoleu	17- Hàbitat	21- Domus
3- Sitja	6- Fossat	10- Línia de Costa	14- Canalització	18- Claveguera	22- Fossa
	7- Termes	11- Espai de Circulació	15- Paviment	19- Carrer	

Autor: Andrea Moya Garcia
 Universitat de Barcelona

Figura 10. Mapa de *Barcino* al segle III d.C., en el qual es pot observar l'urbanisme extramurs romà conservat.
Font: Creació pròpia

El *uallum* de la ciutat durant el darrer terç de segle va ser objecte d'una sèrie de reformes, possiblement per les conseqüències produïdes per les invasions dels pobles bàrbars¹. Totes aquestes transformacions van afectar la muralla fundacional, les *fossae* i el *suburbium* ubicat entre la Via Augusta i el mar.

Aquest reforçat *uallum* seguia el traçat de l'antiga muralla. Aquesta nova estructura defensiva es caracteritzava per estar dotada de 76 torres, amb una separació entre cadascuna d'uns 7 – 14 m. El gruix de la muralla sobrepassava ara els 4 m, i la tècnica constructiva va consistir en la fonamentació d'*opus caementicium*, per sobre de la qual es va construir un massís amb la mateixa tècnica, encara que l'acabat extern es va fer amb *opus quadratum*. La part inferior d'aquest acabat va ser fet de carreus i altres materials reaprofitats d'edificacions anteriors.

El pas de ronda feia més de 3 m d'amplada i estava pavimentat amb *opus signinum*, amb una certa inclinació per l'evacuació d'aigües. A més, comptaria amb un parapet coronat amb merlets construït mitjançant un parament inferior d'*opus quadratum*, de tres fileres amb una alçada a 1,5 m, i diversos merlets d'*opus certum* col·locats a sobre, superant el metre d'alçada.

Respecte a la torres, aquestes tenien diferents morfologies: cilíndriques ubicades a banda i banda de les portes i als angles principals de la ciutat incloent-hi el *castellum*; una polièdrica localitzada a Pia Almoina, i la resta de planta quadrangular. Les torres superaven l'alçada de la muralla arribant a un mínim de 18 m. La part de l'estructura que arribava fins a l'alçada del *uallum* estava construïda amb la mateixa tècnica, però al nivell del pas de ronda les torres tenien un nou cos de dos pisos construït amb tècnica de carreus en fileres regulars, i finalment un nou parapet a la teulada del segon pis.

Pel que fa als accessos van continuar a la seva ubicació original, però sí que van patir un procés de reforç i monumentalització. Com s'ha mencionat en l'apartat referent al segle I d.C., serien les portes nord-oest i sud-est les que han pogut aportar informació. Aquesta primera va ser redissenyada per obtenir una consistència de solidesa i potència defensiva. Se li van afegir dues torres semicilíndriques que encaixaven en la façana de la porta original. L'últim arc de l'aqüeducte, situat en l'actual casa de l'Ardiaca, va quedar cegat, de manera que el canal d'aigua ha quedat preservat. L'interior de la porta també va

¹ A inicis del segle XXI, la connotació despectiva de la paraula ‘‘barbar’’ ha quedat ja superada per la historiografia (Halsall 2007, 73).

ser objecte de reformes en les quals es van afegir corredors i voltes de canons per sostenir els pisos superiors.

Finalment, la porta sud-est va ser la que constructivament va patir més reformes a causa de la incorporació del *castellum*, el qual va fer que es modifiqués l'accés per als vianants situat a la part meridional de la porta augustal i la torre immediata. Aquesta torre seria substituïda per una de morfologia semicircular de 6 m de diàmetre, i situada al punt més avançat del nou mur, a 6 m de la façana original. La torre est d'aquest portal va doblar la seva potència exterior, cosa que va comportar a la vegada la reforma de la porta de vianants oriental, la qual va quedar més petita.

Entrant ja a la part intramurs de la ciutat, a la zona nord-est, a l'actual plaça del Rei continua activa l'àrea industrial documentada en el segles anteriors, que en aquest cas corresponia a una *cetaria* (indústria relacionada amb l'explotació de recursos marítims). La factoria se situava a l'angle d'una *insula* i la seva façana estava orientada cap el *cardo minor*. L'edificació es caracteritzava per articular-se entorn a un pati interior, al qual donaven diversos àmbits. Al pati hi havia dos dipòsits destintats als salaons de peix i una sèrie de piletes més petites que contenien *garum*. Els dipòsits estaven protegits amb *tegulae*, de manera que el producte que contenien quedava protegit de la pluja i del contacte directe amb el sol, però a la vegada permetia el seu airejat. Aquests dipòsits es trobaven arran de terra i envoltats d'una petita plataforma que permetia abocar més fàcilment la sal i el peix. Aquest pati estava pavimentat amb lloses i *opus signinum*, amb dos passadissos de circulació independents. Al tenir una certa pendent es facilitava el trasllat de la sal i del peix, a més de l'evacuació d'aigua de neteja fins a un embornal. A la zona sud-est es localitzaria una estança que envairia part de la calçada pública, quedant entre dos pilars del *cardo minor*. A l'interior hi havia un gran *dolium* que comunicava amb una claveguera, en la qual ha quedat constància d'una quantitat d'escates, espines de peix i pues de garota. Una altra estança documentada era aquella on es processava el peix, i a l'interior hi havia una pica que comunicava amb un desguàs, el qual anava directe a una claveguera. Finalment, a la zona nord-oest s'ubicaria una sala rectangular, la qual serviria com a magatzem del producte per ser comercialitzat.

A l'actual Carrer Paradís, just al darrera del carrer Llibreteria, es localitzava un *rudus* adossat a dos gran carreus de pedra, i un mur de pedra seca. La seva localització prop de l'actual Plaça Sant Jaume ha fet pensar que aquestes restes estarien associades al fòrum o el temple d'August.

Continuant amb la zona sud-est, a la Baixada Bisbe Caçador s'hauria localitzat una *domus*, que s'edificaria en l'interval entre els segles II-III d.C., i de la qual es documentarien diversos murs, paviments i pintures murals. Tot i això, aquestes estructures quedarien reduïdes al segle IV d.C., construint una nova *domus* amb un canvi d'orientació de murs.

Just al carrer Bisbe Caçador, de finals del segle II-III d.C., s'ubicava un edifici documentat a partir de les restes d'un mur de la façana, i un carrer del qual es van localitzar dos paviments, a més d'una claveguera de grans dimensions amb el desguàs fora muralla. En època posterior se situaria una claveguera subsidiària de l'anterior, i un mur associat a un paviment d'*opus signinum*. Un aspecte a destacar d'aquesta *domus* és que es localitzaria un dipòsit funcional relacionat amb la producció de vi o oli (Cortés 2011, 42).

A la part més propera a la porta d'accés sud-est, cap a la primera meitat de segle III d.C. es va construir una *domus* agafant part de l'*interuallum*. La part que es va documentar correspon a unes termes privades amb hipocaust i la boca i àrea del *prae-furnium*. A sobre d'aquestes estructures se situaria una estança calefactada i decorada amb pintures de motius vegetals. Durant la segona meitat del segle i inicis del segle IV d.C., i com a causa de la remodelació del *uallum*, les termes van quedar amortitzades.

A l'actual carrer Correu Vell es localitzaria un àmbit format per dos murs, els quals estaven associats a un paviment d'*opus signinum* i un mur menor que pertanyia a una canalització.

Per concloure la part intramurs de la ciutat, a la zona sud-oest, l'hàbitat que es documentava anteriorment a l'actual carrer Font de Sant Miquel, durant la primera meitat de segle III d.C. ocupa part de l'espai públic a través de la construcció de pòrtics vinculats als edificis de la façana de llevant. Posteriorment es van produir reformes que van cegar, el carrer finalitzant així la seva funció, de manera que va acabar formant part dels edificis de façana, ja que es van tancar les estructures porticades i es van crear nous espais.

A la part nord-oest de la plaça de Sant Miquel es van edificar unes termes, de les quals se'n van documentar un pòdium i escales laterals amb una columnata davant. És possible que per la seva ubicació aquests banys estiguessin en un dels angles del fòrum altimperial. Es van identificar dues fases constructives: la primera correspondria a finals del segle II d.C. i la següent al segle IV. Es van localitzar tres grans sales amb hipocaust,

la més gran situada al nord-oest, i la qual presentava un paviment d'opus *signinum* amb les restes d'alguns pilars que haurien sostingut el pis superior d'un àmbit de calefacció. Als murs perimetrals, construïts amb *opus certum*, es van localitzar arcs i boques per on passava l'aire calent. Les altres dues dependències, ubicades al carrer Pas de l'Ensenyança, eren de dimensions inferiors i en cadascuna se situava una piscina: en una un *caldarium* i en altre un *tepidarium*.

Finalment a la *domus* del carrer Avinyó, amb una continuació de les remodelacions durant el segle III d.C., es constata una divisió física entre les habitacions 1 i 2 mitjançant l'envà de tàpia i l'ampliació de l'*opus sectile* de l'habitació 1. És en aquest moment quan es va elaborar el mosaic policrom de l'habitació 2, que es caracteritzava per tenir tesselles de més d'un centímetre i de colors vermell fosc, vermell clar, blau fosc, blau cel, groc, negre i blanc. A causa de la mala conservació no es pot determinar el motiu decoratiu. Tot i això s'identifiquen dos semicercles encarats amb una pelta en negre en la intersecció, envoltats d'una trena policroma de dues cordes, sobre fons negre i amb intersecció blanca. A la zona de l'*interuallum* es localitzaria una zona de producció domèstica (Vilardell 2008, 69- 74).

A la part nord-est de la zona extramurs es localitza una necròpolis que continuaria fins al segle IV d.C. S'han excavat més de 250 enterraments, permetent diferenciar tipologies entre les quals destaquen les inhumacions. D'aquest tipus hi ha les de fossa simple sense cap mena de coberta o coberta amb *tegulae*, tombes amb caixa rectangular de *tegulae*, i de *tegulae* de doble vessant. Una de les tombes contenia aixovar, i estava relacionada amb un mausoleu, del qual es va localitzar la part superior feta amb quatre murs. L'aixovar consistia en objectes de vidre: un bol sencer amb decoració a base de costelles i una àmfora petita. Tot plegat pot indicar que l'individu enterrat tenia certa rellevància.

Un altre aspecte a destacar són les tombes infantils. Al carrer Mercaders, encara que una mica allunyades, es van exhumar unes restes d'un nounat. Finalment, a l'actual carrer Princesa es delimitaria la zona septentrional d'aquesta necròpolis un cop va quedar amortitzada la zona industrial anterior. En aquesta part es van localitzar dos enterraments, dels quals un era d'infant i es trobava més al nord.

A la part nord-oest, just a la zona més propera a l'aqüeducte, es va localitzar un altre enterrament infantil en àmfora, el qual estaria associat a una via de comunicació de la colònia.

A la necròpolis de la Vila de Madrid es continuaria amb els enterraments que ja es documentaven durant el segle II d.C. El que sí es documenta plenament del segle III d.C. són unes sitges que retallen algun nivells, fet que demostra un canvi de funció de la zona.

Al carrer de la Palla també es va localitzar una petita necròpolis formada per dues fosses amb enterraments individuals que es disposaven amb una orientació nord-oest/sud-est. Una de les tombes contenia la inhumació d'un individu femení jove. Aquest segon enterrament es diferenciava de l'anterior per estar construït per un contenidor amb coberta horitzontal i parets de *tegulae*. En aquest cas només es va poder recuperar l'extremitat inferior esquerra de l'individu, ja que la resta del cos es trobava sota un bloc de ciment provinent de les filtracions de micropilots de les pantalles perimetrals de la nova construcció que va motivar l'excavació arqueològica d'aquest sector de la ciutat (Hinojo 2010, 47).

Situant-nos a la part sud-est, al carrer del Rec es va documentar un altre enterrament en fossa simple corresponent a un individu adult. Al passeig del Born es va localitzar una altra inhumació, la qual conservava una connexió anatòmica només a la part superior, ja que a partir de la pelvis la resta del cos va quedar seccionat per una rasa.

Al carrer Argenteria també es localitzaren tres inhumacions infantils sense cap classe d'aixovar, encara que el context cronològic les situa entre un ampli interval entre els segles III-VII d.C.

En direcció al mar, a la plaça Pau Vila, es va documentar un paquet de graves i sorra amb presència de ceràmica romana, el qual mostrava una línia de costa oberta sotmesa als ritmes dels corrents marítims. És possible que la formació de barres de sorra a les platges permetés la creació d'espais aptes per a la descàrrega de mercaderia i l'atrancament de vaixells (Palet 1997, 166-176).

Respecte a la part sud-oest de la colònia, al carrer n'Arai es va ubicar algun tipus de construcció de finals de segle III d.C. gràcies a la descoberta d'un paviment de formigó *laterici* i restes de ceràmica. Al carrer Rull es va tornar a documentar una estructura

funerària, en aquest cas un mausoleu amb una inhumació. L'estructura estava construïda amb pedra reomplerta de morter de calç i pedruscall. A més també es va localitzar una altra inhumació molt pròxima.

Finalment, al carrer Mercè amb carrer de la Plata, es documenten nivells de sorra associats a possibles dunes que conformarien la línia litoral. També es localitzà una estructura massissa de formigó de morter de calç amb pedres de diferents mides. S'han documentat estructures similars en diferents punts de la zona de mar, fet que podria demostrar un possible port (Artigues 2019, 100).

5. Conclusions

Tot i tenir restes documentades amb les quals es pot tenir una primera imatge de la ciutat antiga amb la qual començar a treballar, i sobretot enfocant-me en la part intramurs de la colònia, la realitat actual és que Barcelona és una ciutat que està completament urbanitzada i per tant es fa molt difícil poder documentar restes que es localitzin fora de les zones que han tingut una intervenció arqueològica. Normalment s'ha necessitat un tercer agent, com serien les obres, que ha pogut permetre aquestes intervencions arqueològiques preventives.

La zona extramurs és la que més canvis va experimentar al llarg dels segles que s'han estudiat en aquest treball, en que es mantenen les funcionalitats de la Vila de Madrid com a necròpolis i tota la zona de línia de mar per a infraestructures relacionades amb activitats econòmiques marítimes. El canvi més significatiu es donaria just a la part més pròxima a muralla del *suburbium* sud-oest durant el segle III d.C. quan deixa de funcionar a causa de la construcció del *castellum* de la ciutat, el qual queda annexionat a l'estructura defensiva.

Una altra problemàtica és la gran quantitat d'epígrafs descontextualitzats, com queda palès a l'*IRC IV*. Molts d'aquests es van fer servir per a la construcció d'edificis d'èpoques posteriors, com seria el "Palau Visigòtic". També s'han donat casos d'epígrafs funeraris que es van localitzar a la part intramurs de la ciutat i no extramurs, posició original d'aquests epígrafs en el marc de les necròpolis. Finalment, el lloc de localització d'alguns dels epígrafs és la col·lecció Desplà (Fabre, Mayer, Rodà 1997, 19),

una col·lecció privada antiga i per tant formada a partir d'elements descontextualitzats, i que per tant no s'han pogut ubicar en els mapes.

La tipologia dels epígrafs contextualitzats oscil·la entre els segles I i II d.C. Durant el segle I d.C. només es troben contextualitzats epígrafs funeraris extramurs, els quals han permès conèixer personatges de la colònia que van ser edils, *duumviri* i *flamines*. En canvi al segle II d.C., tot i també documentar-se epígrafs funeraris, els honorífics han sigut els que s'han localitzat en major quantitat, sobretot aquells realitzats per *Decurionum Decreto*. En aquest cas destaca molt el nombre d'epígrafs dedicats per lliberts cap a persones de la seva família o cap al mateix senyor.

Aquesta visió ja la recollia Mayer en el seu article "Topografía forense y sociedad en la *Barcino* (Barcelona) Romana" de l'any 2002. Ell esmenta que els lliberts suposarien la major part de la composició social de la ciutat, tal i com es mostra a través d'epígrafs que se situaven al fòrum i als espais públics. També destaca l'absència d'una epigrafia relacionada amb els patrons que hauria tingut *Barcino*. Un altre aspecte destacable és el fet que Barcelona és una ciutat que ha estat viva i en constants canvis fins a l'actualitat, i això ha comportat que, tot i la reutilització d'aquests epígrafs com a material constructiu d'edificis posteriors, en realitat es produís un desplaçament mínim d'aquests antics epígrafs ara reutilitzats. Tot i així, en el cas de la construcció de la muralla baiximperial parlariem de transport de materials que provenien de la zona extramurs. Com ja he esmentat anteriorment, el "Palau Visigòtic" del segle V d.C. va reutilitzar epígrafs per aixecar els seus murs, i per això es va desmuntar part del fòrum, el qual va proporcionar pedestals que honoraven a la *gens* Pedania (Mayer 2002, 381-382).

Les restes conservades a *Barcino* són bàsicament de tipologia funerària, domèstica, defensiva, productiva, etc., però no tan polític-religioses a causa de la no localització de la basílica i la cúria, a excepció de part del temple d'August ubicat al carrer Paradís, al costat de la plaça de l'Ajuntament. Tot i que es documenten edificis d'oci com ara les termes, no existeixen fins el moment evidències arqueològiques clares dels edificis d'espectacles: el circ, amfiteatre i/o teatre. Tot i així, en els últims anys ha aparegut una hipòtesi que manté la possibilitat que l'amfiteatre de la colònia es localitzés on hi ha l'actual Basílica de Santa Maria del Mar, ja que en època alt-medieval es denominada "Santa Maria de les Arenes" (Sales 2011, 64). Immediatament després que es publiqués aquesta proposta, va aparèixer una segona hipòtesi que va voler ubicar aquests possible amfiteatre a la Basílica de Santa Maria del Pi (Conde 2013, 45-68). No existeix encara un

consens definitiu sobre aquestes opcions, tot i que darrerament s'han publicat arguments que reforçarien la hipòtesi de Santa Maria del Mar (Sales 2019, 177-196).

En relació a aquests edificis d'espectacles, cal destacar que no s'ha trobat cap epígraf que faci menció explícita de l'estructura, i que per tant faciliti alguna informació concreta sobre la seva localització. Tot i així, si que tenim epigrafia que mostra la celebració de jocs a *Barcino* i fins i tot la presència d'una escola de gladiadors (*IRC IV* 114, 120), encara que tota aquesta epigrafia no la tenim topogràfica i arqueològicament contextualitzada, i per tant no ha quedat inclosa en els mapes d'aquest treball.

Tot i aquesta sèrie de dificultats i circumstàncies contràries, es pot concloure que la ciutat romana de *Barcino* ofereix a dia d'avui suficient informació arqueològica i epigràfica com per poder restituir les línies generals de la seva història. Com s'ha pogut veure a les descripcions dels mapes, l'arqueologia ha sigut un punt clau per poder documentar i estudiar l'urbanisme de la colònia. I encara que l'epigrafia que s'ha utilitzat és només una petita part del que s'ha descobert, la resta en el seu conjunt també ha jugat un paper important per poder disposar d'un discurs historiogràfic que esperem que aquest treball de final de grau ajudi a completar, ni que sigui d'una manera molt parcial.

6. Bibliografia / Webgrafia

6.1. Bibliografia

Andreu, J. (2009): “*Scripta Manent, Loqvntvr Saxa: Epigrafia latina e hispana romana*”, en J.A. Pintado, J. Cabrero, I. Rodà (eds.), *Hispaniæ. Las provincias hispanas en el mundo romano*, Institut Català d'Arqueologia Clàssica. Recull de les ponències de la III Reunió de Tudela sobre Historia Antiga, Tarragona, pp.140.152.

Artigues, P.LL. (2019): “ Carrer de la Mercè, 17-19. Carrer de la Plata, 3-5”, Anuari d'arqueologia i patrimoni de Barcelona 2017, MuHBa, Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona, pp.100-103.

Beltrán de Heredia, J. (2007): “ La *Via Sepulchralis* de la Plaza Vila de Madrid. Un ejemplo del ritual funerario durante el Alto Imperio en la necrópolis occidental de *Barcino*”, *QUARHIS*, 3, pp.12-63.

-(2001): *De Barcino a Barcinona (Siglo I-VII). Los restos arqueológicos de la plaza del Rey de Barcelona*, Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona, Barcelona.

Bendala, M. (2009): ‘‘La documentaci3n arqueol3gica: su aportaci3n al conocimiento de la Hispania romana’’, en J.A. Pintado, J. Cabrero, I. Rodà (eds.), *Hispania. Las provincias hispanas en el mundo romano*, Institut Català d'Arqueologia Clàssica. Recull de les ponències de la III Reunió de Tudela sobre Historia Antiga, Tarragona, pp.30-43.

Casas, J. (2006): ‘‘ El taller ceràmic d'època romana del carrer Princesa de Barcelona. Estudi arqueol3gic de les restes i estudi arqueomètric del material ceràmic’’, *QUAHRIS*, 2, pp.36-59.

Christol, M. (1997): *L'Empire Romain du IIIe siècle. 192-325 apr. J.C*, Éditions errance, Paris

Conde, L. (2013): ‘‘Hip3tesis sobre la posible identificaci3n del anfiteatro de Barcino’’. *Pyrenae*, 44/2: 47:68.

Cortés, A. (2011): ‘‘L'arquitectura domèstica de la ciutat romana de Barcino’’, *QUAHRIS*, 7, pp.16-66

De Coulanges, F. (1864): *La Cité Antique* (edici3n al castellà de Ediciones Península, Barcelona 1984).

Fabre, G.; Mayer, M.; Rodà, J. (1997) : *Inscriptions romaines de Catalogne. IV. Barcino*, Institut d'Estudis Catalans, Union Académiques Internationale, Paris.

Fernández, J. (1982): *La crisis del siglo III y el fin del mundo antiguo*, Akal, Madrid.

Florensa, F. X.; Gamarra, A. (2003): ‘‘ L'excavaci3n del jaciment arqueol3gic del carrer de Sant Honorat,3, de Barcelona’’, *Tribuna d'Arqueologia*, [en línia], <http://calaix.gencat.cat/handle/10687/91645#page=1> [Consulta: 9-05-2020]

Gasperini, L. (1992): ‘‘Sul complesso ipogeico cluniense della Cueva de Román e le sue iscrizioni’’, *Miscellanea Greca e Romana*, 17, pp.283-296

Halsall, G. (2007): *Barbarian Immigration Migrations and the Roman West, 376-568*, Cambridge University Press, Cambridge (he utilitzat la traducci3n al castellà de l'any 2012 de Publicacions de la Universitat De València).

Jordán, A. A. (2009): ‘‘Algunos condicionantes estructurales a la disposición epigráfica en la ciudad romana hispana’’, en J.A. Pintado, J. Cabrero, I. Rodà (eds.), *Hispaniæ. Las provincias hispanas en el mundo romano*, Institut Català d’Arqueologia Clàssica. Recull de les ponències de la III Reunió de Tudela sobre Historia Antiga, Tarragona, pp.126-137.

Mayer, M. (2002): ‘‘Topografía forense y sociedad en la *Barcino* (Barcelona) romana’’, en L. Hernández, J. Alvar (eds.), *Actas del XXVII Congreso Internacional Girea-Arys IX. ‘‘Jerarquías religiosas y control social en el mundo antiguo’’* (Valladolid, 14-17 de noviembre 2002), Valladolid, pp.381-385

Navarro, F.J. (2009): ‘‘La organización provincial de Hispania durante el Imperio Romano (Siglos I-III)’’, en J.A. Pintado, J. Cabrero, I. Rodà (eds.), *Hispaniæ. Las provincias hispanas en el mundo romano*, Institut Català d’Arqueologia Clàssica. Recull de les ponències de la III Reunió de Tudela sobre Historia Antiga, Tarragona, pp.346-358.

Ozcáriz, P. (2009): ‘‘Organización administrativa y territorial de las provincias hispanas durante el Alto Imperio’’, en J.A. Pintado, J. Cabrero, I. Rodà (eds.), *Hispaniæ. Las provincias hispanas en el mundo romano*, Institut Català d’Arqueologia Clàssica. Recull de les ponències de la III Reunió de Tudela sobre Historia Antiga, Tarragona, pp.324-336.

Palet, J.M (1997): *Estudi territorial del Pla de Barcelona. Estructuració i evolució del territori entre l’època íbero-romana i l’altmedieval, segles II-I aC – segles X-XI dC*, Centre d’Arqueologia de la Ciutat, Barcelona.

Renfrew, C. (2008): ‘‘The city through time and space. Transformations of centrality’’ a J. Marcus i J.A (redac.), Sabloff, *The Ancient City. New perspectives on Urbanism in the Old and New World*, pp.29-51

Rodríguez, J.F. (2009): ‘‘Vida municipal y ordenamiento político de las comunidades hispanorromanas’’, en J.A. Pintado, J. Cabrero, I. Rodà (eds.), *Hispaniæ. Las provincias hispanas en el mundo romano*, Institut Català d’Arqueologia Clàssica. Recull de les ponències de la III Reunió de Tudela sobre Historia Antiga, Tarragona, pp.362-373

Sales Carbonell, J. (2019): ‘Nuovi e vecchi elementi per l’identificazione di un anfiteatro nella Barcellona di età romana’, *Giochi e spettacoli nel mondo antico. Problematiche e nuove scoperte*, ed. Scienze e Lettere, Roma, pp.177-196

- (2011): ‘Santa María de las Arenas, Santa María del Mar y el anfiteatro romano de Barcelona’, *Revista d’Arqueologia de Ponent* [en línia], 21, pp.61-74, <https://repositori.udl.cat/handle/10459.1/45342> [Consulta: 24-05-2020]

Vilardell, A. (2008): ‘Les restes romanes del carrer Avinyó dins l’urbanisme de Barcino’. *Ex novo: revista d’història i humanitats* [en línia], 5, pp.59-79, <https://www.raco.cat/index.php/ExNovo/article/view/144783> [Consulta: 7-05-2020]

6.2. Webgrafia

Carta Arqueològica de Barcelona. <http://cartaarqueologica.bcn.cat/> [consulta: febrer-març-abril-maig]

7. Annexos

7.1. Epígrafs contextualitzats

7.1.1. Segles I a.C – I d.C.

IRC IV, n.59. Localitzat a la Baixada de la Canonja

[Q(uitus) CO]RN[EL] IVS • SP(uri) • F(ilius) • SEC[VNDVS]
D[O]MO COLONIA • CA[RTHA]
GIN[E] • MAGN[A] • S[IB]I • ET CORNE[LIAE]
QVAR[TA] • E • M[ATRI] • GEM<I>NIA[E] • Q[VAR]
TA[E] • VXORI • CORN[EL]IA[E] • T[ERTVLL]AE]
F(iliae) • Q(uito) CORN(elio) • SERAN(O) F(ilio) • A[ED] (ili) • II • VI[RO]
CORN(eliae) • QVARTILL(ae) • F(iliae) • COR(neliae) • DVbit[ATAE]
F(iliae) • COR(neliae) • SP(uri) • F(iliae) • TERTVLL(ae) • SORORI •
L(ucio) • MAE[VIO]
ROGATO • SOBRINO

IRC IV, n.58. Localitzat a la plaça de la Vila de Madrid

L(ucius) • CORN^{ELIVS} • G(ai) • F(ilius) GA^{L(eria tribu)} • SECVN^{DVS}
 AED(ilis) • II • VIR •
 Q(uinto) • CORNELIO • G(ai) • F(ilio) • G^{AL(eria tribu)} • PATRI
 CORNELIAE • MATRI
 NVMITORIAE • L(uci) • F(iliae) • AVIAE

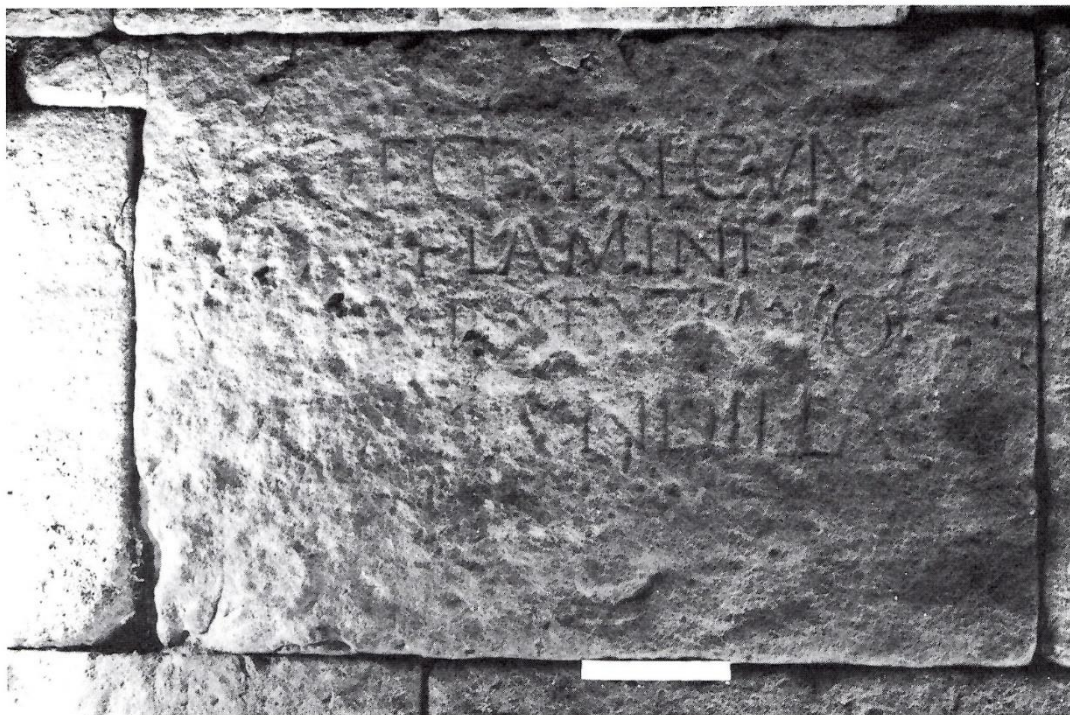
IRC IV, n.65. Localitzat al carrer Avinyó

T(ito) • IVLIO • T(iti) • F(ilio) • GAL(eria tribu)
 PLACIDO • AED(ili) • II VI^{RO FLAM(ini)}
 VALERIAE • NOVELLAE
 T(itus) • IVLIVS PLACIDVS • F(lius)
 H(oc) M(onumentum) H(eredem, -eredes) N(on) S(equentur)

IRC IV, n.63. Localitzat al carrer Avinyó

Q(uinto) [VL[IO – F(ilio) GAL(eria)? NI]GELLIONI
 AED[ILI IIVIRO] o AED(ili) [II VIRO BIS] FLAM(ini)
 PROPERATO FRATRI • MAXIMAE • MATRI
 POMPEIA • GN(aei) • LIB(erta) • GLENE • ET • SIBI

IRC IV, n.75. Localitzat al carrer Sotstinent Navarro, a la torre 25a

[--- I]VŞ Q(uinti) • F(ilius) • GAL(eria tribu) • SECVN^uD(us)
 [AED(ili)s ? II] VIR FLAMINI (sic)
 [...I]A ŞEX(ti) Fi(lia) SEXTA SOR(or)
 [---] ŞEÇVNDILLA
 [-----]

7.1.2. Segle II d.C.

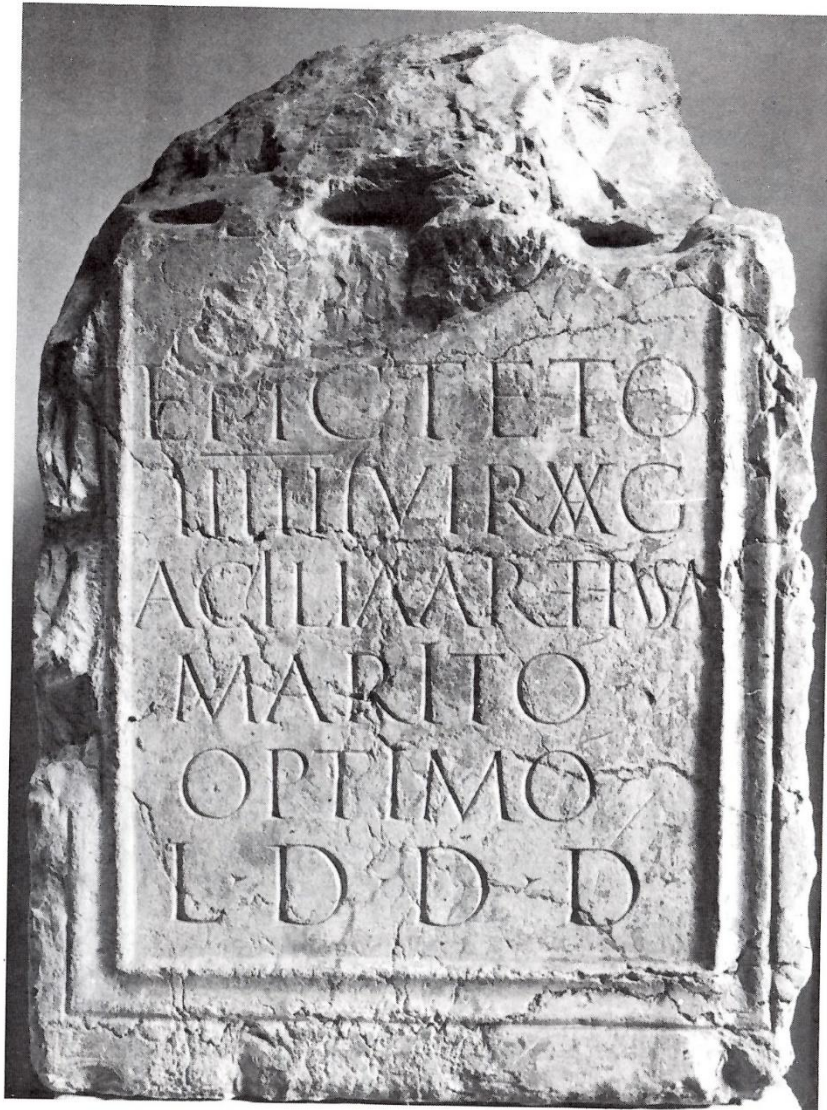
IRC IV, n.113. Localitzat a la Plaça del Rei

L(ucio) • VALERIO
L(uci) LIB(erto)
HEDISTO
IIIIII VI[R(o)] AVG(ustali)
VALER[I]A T^HALLVSA
MARITO
IN^DVLGEN^T^ISSI^MO
L(oco) • D(ato) • D(ecurionum) • D(ecreto)

IRC IV, n.52. Localitzat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó

M(arco) • AEMILIO
 L(uci) • FIL(io) • GAL(eria tribu)
 OPTATO
 PRIVIGNO
 ANNOR(um) • XIII (quatuordecim)
 HVIC • ORDO
 BARC(inonensium) • AEDILIC(ios)
 ET • II VIRALES
 GRATVIT(o) o GRATVIT(os) • HONORES
 D(ecrevit)
 M(arcus) • H^{EREN} NIVS • SEVERVS • T(utor)

IRC IV, n.106. Localitzat al carrer Llibreteria

L(ucio) [PEDAN[^]]O

[L(uci) L(iberto)]

EPICETÓ

IIII VIR(o) • A[^] VG(ustali)

ACILIA • AR[^] T[^] HV[^] SA

MARITÓ •

OPTIMÓ •

L(oco) • D(ato) • D(ecurionum) • D(ecreto) •

IRC IV, n.130. Localitzat a la Catedral

[.] LVCRETIO

AVITO

[A]NN(orum) (*hedera*) XVIII (duodeviginti)

[F]VLVIA

[M]AXIMA

[MA]TER (*hedera*) FIL(io)

[OPTIM]O o [PIISIM]O

[L(oco) D(ato) D(ecurionum) D]ecreto ?]

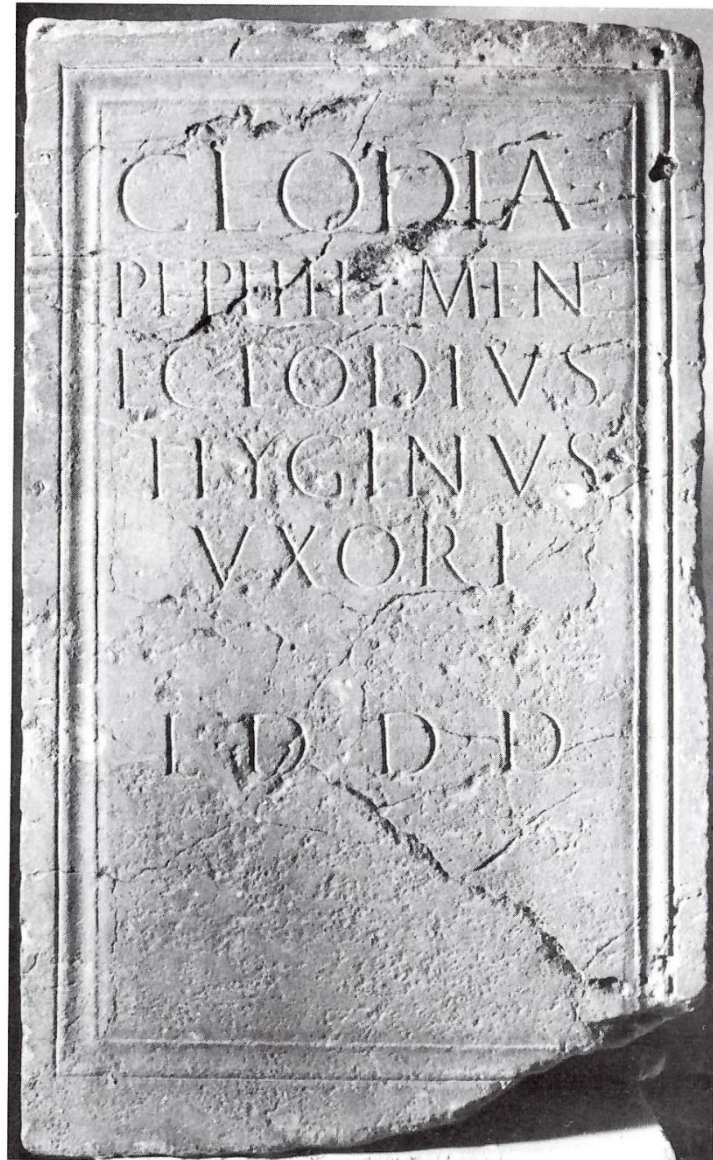
IRC IV, n.64. Localitzat entre el carrer Sant Sever i carrer Sant Honorat

G(aio) • IVLIO • T(iti) • F(ilio) • GAL(eria tribu) •
 PAVLINO
 BARC(inonensi) •
 OMNIB(us) • HONORI B(us)
 IN • RE • P(ublica) • SVA • PER
 FVNCTO
 MARIŦO OPTIMO
 BENIGNIŦSIMO
 RARISSIMO
 SERGIA • FVL
 VIANILLA
 L(oco) • D(ato) • D(ecurionum) • D(ecreto)

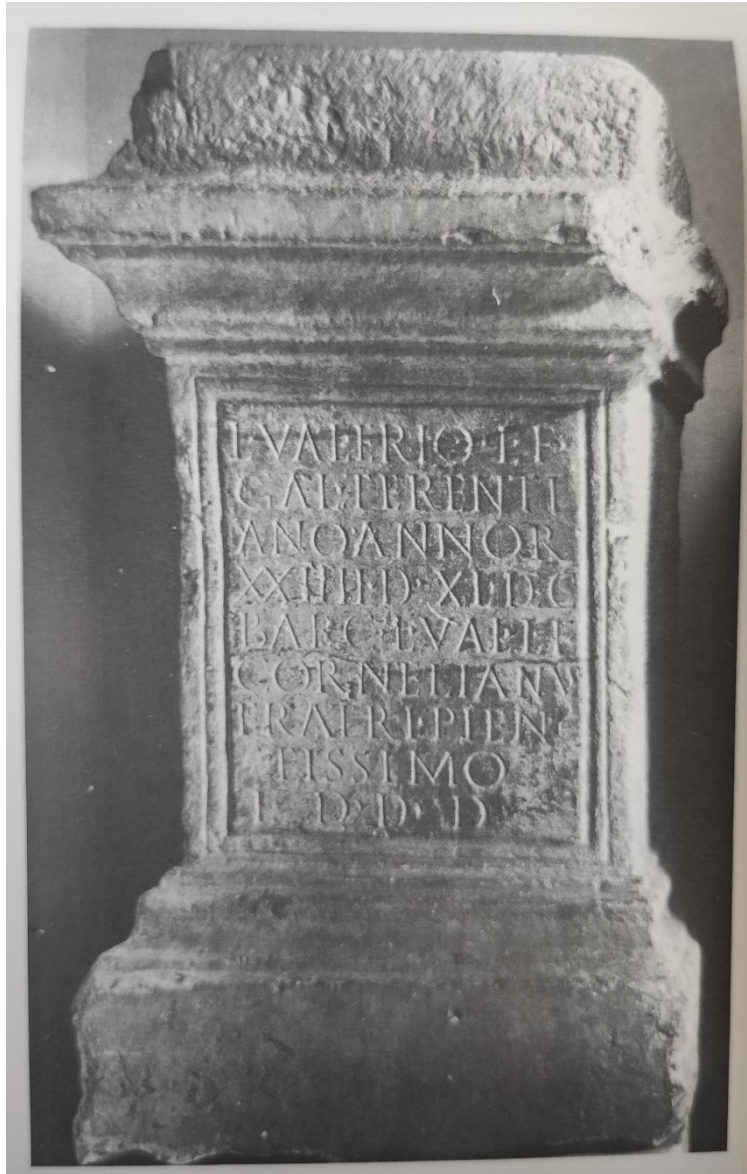
IRC IV, n.53. Localitzat entre el carrer d'Hèrcules i Arlet

CN(aeo) AN[ONIO]
CN(aei) FIL(io) GAL(eria tribu)
ONESI[MO AED(ili) ?]
II VI[R(o) FLAM(ini) ?]
I[---]
----- ?

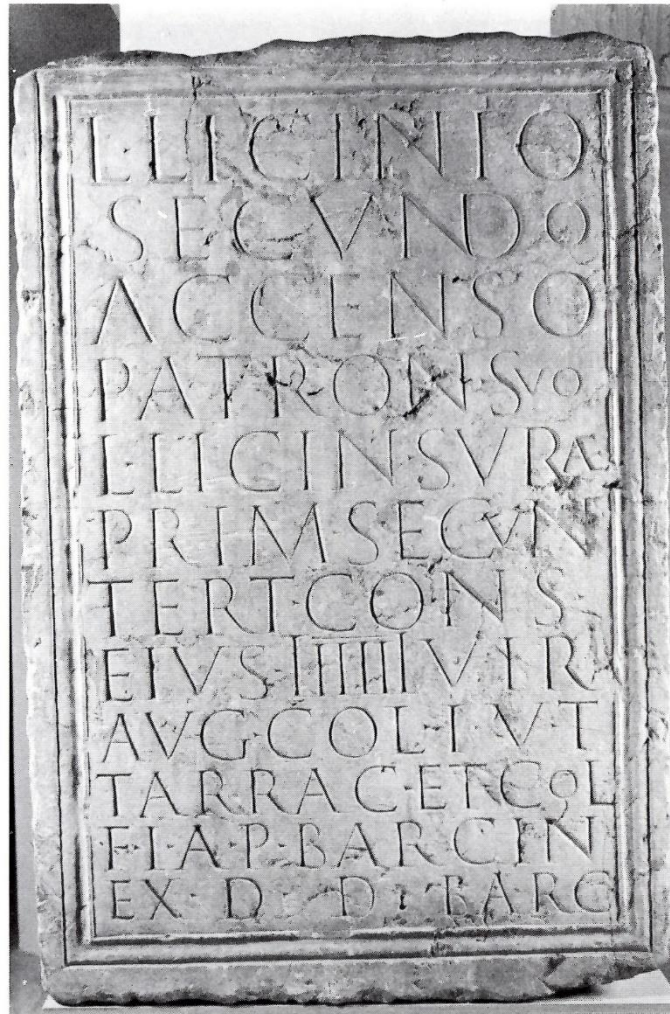
IRC IV, n.125. Localitzat entorn a l'església de Sant Just i Pastor

CLQDIÁ E
PEHILEME N É
L(ucius) • CLÓDIVS
HYGINVS
VXORI
L(oco) • D(ato) • D(ecurionum) • D(ecreto)

IRC IV, n.73. Localitzat entorn a l'església de Sant Just i Pastor

L(ucio) (hedera) VALERIO (hedera) L(uci) (hedera) F(ilio) (hedera)
 GAL(eria tribu) (hedera) TERENTI
 ANO (hedera) ANNOR(um)
 XXIII (quatuor et veginti) (hedera) D(ierum) (hedera) XL (quadraginta)
 (hedera) D^{EC}(urioni)
 BARC(inonensi) (hedera) L(ucius) (hedera) VAL(erius) (hedera) L(uci)
 (hedera) F(ilius)
 CORNELIANV^S
 FRATRI (hedera) PIEN (hedera)
 TISSIMO
 L(oco) (hedera) D(ato) (hedera) D(ecurionum) (hedera) D(ecreto) (hedera)

IRC IV, n.85. Localitzat al Palau Comtal Menor

L(ucio) • LICINIO
 SECVNDO
 ACCENSO
 PATRON(o) • SVO
 L(ucio) • LICIN(io) • SVRAE
 PRIM(o) • SECVN(do)
 TERT(io) • CONS(ulatu) •
 EIVS • IIII VIR(o)
 AVG(ustali) • COL(oniae) • I(uliae) • V(rbis) • T(riumphalis)
 TARRAC(onis) • ET • COL(oniae)
 F(aventiae) • I(uliae) • A(ugustae) • P(aternae) • BARCIN(onis)
 EX • D(ecreto) • D(ecurionum) • BARC(inonensium)

L·LICINIO
 CVNDO
 CCENSSO
 ATRONO·SVO
 ICINIO·SVRAE
 LMO·SECVN
 RTI·COSE·EIVS
 III VIR·AVG·COL
 T·TARRAG·ET
 III L·F·I·A·P·BARC·
 VI·IA·MONTAN
 NSVLA·MINORI

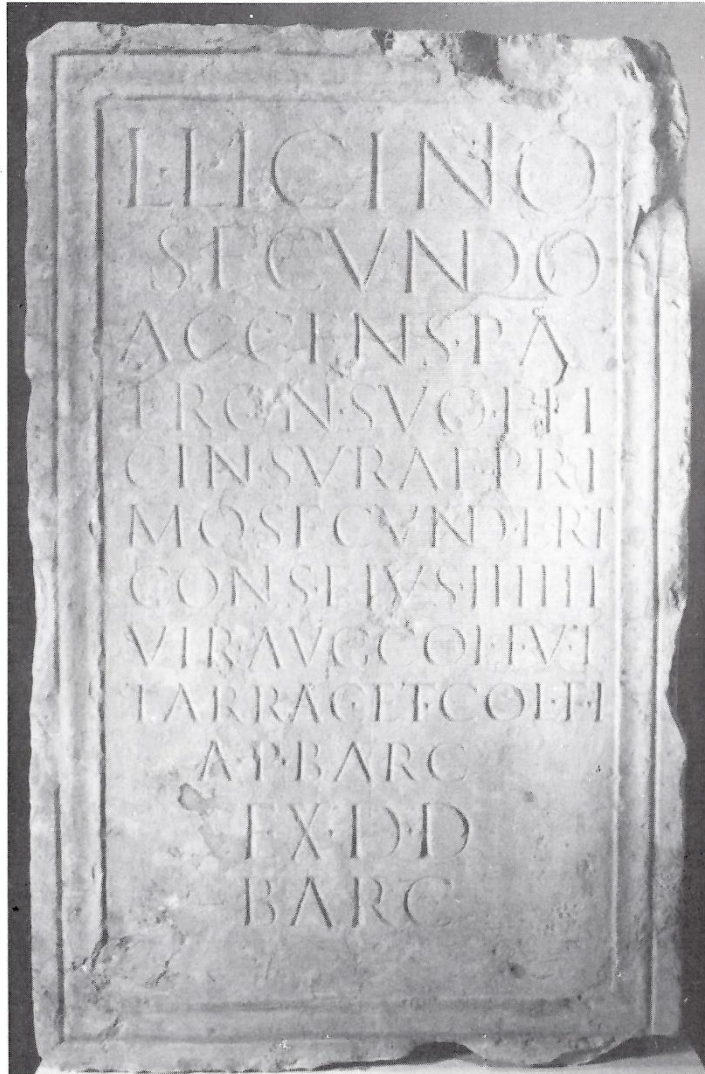
IRC IV, n.89. Localitzat al Palau Comtal Menor

L(ucio) • LICINIO
 SECVN[^]DO
 ACCENSO
 PATRON(o) • SVO
 L(ucio) • LICIN(io) • SVRA[^]E
 [P]RIMO • SECVN[^]D(o)
 [T]ERT(io) • CO(n)S(ulatu) EIVS
 III VIR(o) • AVG(ustali) • COL(oniae)
 [I(uiliae) •] V(rbis) • T(riumphalis) TARRAC(onis) • ET
 [C]OL(oniae) • F(aventiae) • I(uliae) • A(ugustae) • P(aternae) • BARCIN(onis) •
 [ORD]DO MVNICIPI
 [FLA]VI IAMONTAN(i)
 [EX I]NSVULA • MINOR(e) o [I]NSVULA[E] • MINOR[IS]

IRC IV, n.86. Localitzat al carrer Baixada de Sant Miquel

L(ucio) • LICINIO
 SECVN^{DO}
 ACCENSO
 PATRON(o) • SVO
 L(ucio) • LICIN(io) • SVRAE
 PRIM(o) • SECVN
 DO • TERTIO • CON
 SVLATV • EIVS
 IIIIVIR(o) • AVG(ustali) • CO^L(oniae)
 I(uliae) • V(rbis) • T(riumphalis) • TARRAC(onis) ET
 COL(oniae) • F(aventiae) • I(uliae) • A(ugustae) • P(aternae) • BAR
 CIN(onis)
 EX D(ecreto) D(ecurionum)
 BARC(inonensium)

IRC IV, n.87. Localitzat al carrer Baixada de Sant Miquel

L(ucio) • LICIN[^]IO
 SECVN[^]DO
 ACCENS(o)
 PATRON(o) • SVO • L(ucio) • LI
 CIN(io) • SVRAE • PRI
 MO • SECVN[^]D(o) • T[^]ERT(io)
 CONS(ulatu) • EIVS • IIIII
 VIR(o) • AVG(ustali) • COL(oniae) • I(uliae) • V(rbis) • T(riumphalis)
 TARRAC(onis) • ET • COL(oniae) • F(aventiae) • I(uliae)
 A(ugustae) • P(aternae) • BAR CIN(onis)
 EX • D(ecreto) • D(ecurionum)
 BARC(inonensium)

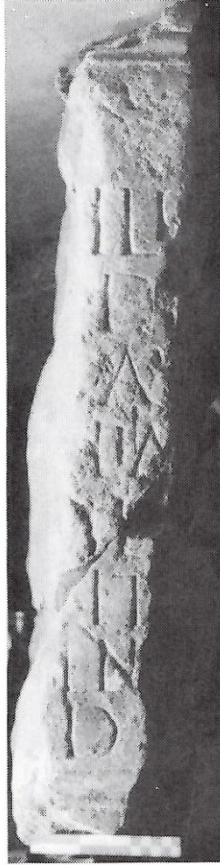

IRC IV, n.136. Localitzat al carrer Tapineria

[V]XORI OPT[I]

MAE

L(oco) (*hedera*) D(ato) (*hedera*) D(ecurionum) (*hedera*) D(ecreto) (*hedera*)

IRC IV, n.115. Localitzat al carrer Tapineria

[CN(aeo) TVRP]IL[^]I[O]
[- - -] DI[O]
[IIIIII VIR(o)] AV[G(ustali)]
[TVRPI]L[^]IA
[- - -] ID[- - -]
[DVLG]EN[TISS(imo)]
[L(oco) D(ato)] D(ecurionum) [D(ecreto)]

IRC IV, n.60. Localitzat al carrer Ferran

C(aio) • DŌMITIO • L(uci) • F(ilio) • MAT^{ERNO} • ACVC^{ENSI}
 HVIC • ORDO • BARC[I]NONENSIVM
 HONOREM DECVRIŌNATVS DEDIT
 [D]ŌMITIQ • FLAVO[---] + [---]ŌNIA • MAV[R]A •
 + [---] CORN[---]
 [---? ---]